

**תפקוד מרכזים למשפחות לילדים עם
מוגבלות בתקופת הקורונה ותרומתם להפחתת
המצוקה והגברת איכות החיים המשפחתית**

**דו"ח מחקר המוגש במסגרת מחקר הערכה לתוכנית:
מרכזים למשפחות לילדים עם מוגבלות במתכונת אזורית**

מיזם משותף של אשלים ג'וינט ישראל ומשרד העבודה, הרווחה והשירותים
החברתיים

ד"ר טלי-נוי הינדי וד"ר איילת גור

יוני 2020

פתח דבר ממשרד הרווחה

גל התחלואה הראשון של הקורונה התאפיין בשלבי הראשונים בחוסר ודאות, אירוע מתגלגל וייחודי. גם היכרות טובה עם תרחישי ההיערכות המוגדרים כחירום ואף תרגולות בעבודה משותפת עם פיקוד העורף שנעשו בעבר עם שירותי הרווחה (משרד ומחלקות) לא היוו בסיס מספק למוכנות להתפרצות הקורונה בשל ייחודיות האירוע.

מדובר באירוע חדש ומתגלגל שהביא לכך שהמשרד והמש"חים (לשכות הרווחה והשירותים החברתיים ברשויות המקומיות) לעתים נאלצו לתת מענה לתחומים שבשגרה אינם באחריותם הישירה, דוגמת מסגרות של משרד הבריאות (הוסטלים או בתי אבות) אוכלוסייה חדשה שלא הייתה מוכרת עד כה בשירותי הרווחה.

בנוסף, תקופה זו דרשה רברסיביליות של השירותים הקיימים ואופן מתן השירות בצורה מקוונת באינטנסיביות שונה ובהתאמה לצרכי האוכלוסייה.

זאת ועוד מעגל מקבלי השירות גם הוא התרחב בקרב המשפחות והייתה התמקדות פעמים רבות בהורים ובשאר חברי המשפחה בהתאמה.

בתחילת ההגבלות על הפעילות המשקית הרשויות המקומיות נדרשו להשאיר רק 30% מכוח האדם ברשות, ולהוציא את יתר העובדים לחופשה.

מאחר שעובדי המש"חים כפופים לרשות המקומית ולהוראותיה, במרבית הרשויות חלק מעובדי המש"חים הוצאו לחופשה.

בראשית חודש אפריל 2020, כאשר כלל העו"סים הוגדרו חיוניים הם הוחזרו באופן גורף לעבודה.

נמצא כי כל מש"ח הלכה למעשה בפועל בתקופת החרום התנהלה באופן שונה נוכח הנסיבות, ותפקידה באירועים התעצב בעיקר על פי ההחלטות שהתקבלו ברשות המקומית לצד ההחלטות שהתקבלו בשלטון המרכזי.

ניסיון המשרד היה להתאים את הנחיות סגירת ופתיחת המסגרות בקהילה בהתאם להנחיות משרד הבריאות, בכפוף לתקנות השעה ולצו בריאות העם, זאת בהתאמה לשירותים השונים של אוכלוסיות היעד. הקו המנחה המוביל היה של ניהול סיכונים, בכפוף להנחיות להלן השתלשלות הנחיות חוזרי מנכ"ל הרלוונטיים לשירותי מינהל המוגבלויות בהתאמה לפעילות מסגרות בקהילה:

- תחילה הוטלו מגבלות ביחס לכמות מקבלי השירותים במסגרת (חוזר מנכ"ל 4 מיום 12.3.2020).

- לאחר יומיים, והחל משלב מוקדם במשבר, ניתנה הוראה לסגור חלק ניכר מהמסגרות בקהילה. ההוראה ניתנה ביחס לכלל המסגרות בקהילה מלבד מרכזי יום טיפוליים וסיעודיים לבוגרים ומזדקנים עם מוגבלות, משפחות אומנה מרכזי הגנה ומרכזי טיפול בנפגעי תקיפה מינית. בין יתר המסגרות בקהילה שנסגרו: מעונות היום ומשפחתונים לגיל הרך, מרכזי תעסוקה לאנשים עם מוגבלות, מעונות יום שיקומיים, מרכזי יום ומועדונים לאזרחים ותיקים, מפתנים ומיתרים (חוזר מנכ"ל 5 מיום 14.3.2020).
- בהמשך, הורחבו המסגרות בהן ניתן היה לקיים פעילויות – בעיקר בהיבטי משפחה ותקון (מרכזים לטיפול ומניעת אלימות במשפחה, מרכזי קשר, מרכזי יום לשיקום עברייני מין, מרכזי יום לגברים אלימים וכד'), ובחלק מהמקרים הוטלה הגבלה על כמות הנוכחים (חוזר מנכ"ל 7 מיום 17.3.2020).
- בסוף מרץ פרסם מינהל מוגבלויות רשימת הוראות מקיפה לגבי מסגרות שיופעלו ושייסגרו. רשימה זו צורפה לחוזר מנכ"ל לחוזר מנכ"ל 12 בו הייתה התייחסות ספציפית למסגרות הקהילה של מינהל המוגבלויות כולל המרכזים למשפחה ופעילותם בעצימות גבוהה. (נספח לחוזר מנכ"ל 12 מיום 30.3.2020).
- לקראת סוף אפריל, הרשימה עודכנה ביחס לכל סוג מסגרת, תוך פתיחת מסגרות נוספות, והתייחסות לאופן מתן השירות (במסגרת עצמה, בקפסולות או באופן פרטני, בבית הלקוח או באמצעים מקוונים) והתייחסות להיקף התשלום למסגרת מתוך התעריף (ראו נספח לחוזר מנכ"ל 15 מיום 20.4.2020).
- כאשר החלו להסיר את המגבלות ניתנה הוראה לשוב לעבוד בהתאם להוראות התו הסגול, כולל הנחיות משלימות על אופן מתן השירותים. (ראו חוזר מנכ"ל מס' 17 מיום 7.5.2020 ועדכנו מיום 31.5.2020).

ממשקי עבודה ושתופי פעולה בין משרדיים ובין מגזריים:

במלך תקופת הגל הראשון התקיימו מספר ממשקי עבודה מרכזיים/ שולחנות עגולים אשר קידמו את העשייה הבין משרדית המשותפת אשר שמה את אוכלוסיית מינהל המוגבלויות במרכז השיח הציבורי, קידמה את תהליכי גיוס המשאבים והצפת הצרכים והבניית מערך פתרונות עבור האוכלוסייה. לציין במעגלי השיח השונים לקחו חלק פעיל אנשי מקצוע מהמשרדים השונים, אנשים עם מוגבלות, נציגי משפחות של אנשים עם מוגבלות ונציגי המגזר השלישי.

זאת ועוד במהלך תקופת החירום בתדירות יום יומית התקיים דיון חתך משותף במשרד הרווחה בו לקחו חלק כל מנהלי המחוזות, נציגי המטה מהמינהלים השונים כולל החת"מ, מינהל אסטרטגיה תכנון כלכלי מחקר ורגולציה ונציגי אגף הביטחון. במסגרת זו נעשה איגום של כל המידע הצרכים משדה הרווחה ברמות השונות וקידום המענים המשרדיים ובחינתם כולל אוכלוסיית המינהל והשירותים השונים בהתאמה.

בנוסף היה קשר יום יומי קבוע של מטה אגף קהילה מינהל מוגבלויות עם הממונות המחוזיות קהילה בו הוצפו הצרכים מהשדה בתחום המוגבלויות ובהתאמה נעשה תהליך של התאמת המדיניות וגיוס משאבים לצרכי השטח השונים.

תשומות :

לאורך כל תקופת הגל הראשון ניתנו תשומות לאוכלוסיית מינהל מוגבלויות ברמות השונות, הן כחלק ממקבלי השירות במחלקות והן כמקבלי שירות של מינהל המוגבלויות. התשומות שניתנו היו במספר מישורים : **בטחון תזונתי**- כרטיסי מזון, סלי מזון, שינוע של ארוחות חמות לבתי האנשים **רכישת ציוד פנאי**- משחקים חומרי יצירה ועוד. **טאבלטים**- חלוקת מכשירי טאבלטים למשפחות בהן ילדים עם מוגבלות, כולל הבניית מערך הדרכה בשותפות עם חברת ness וגוינט ישראל למקבלי המכשירים.

זאת ועוד, בתקופה זו פותחו מספר תדריכים לאנשי מקצוע ולאנשים עם מוגבלות על שימוש בתקשורת מקוונת, נפתח קו חם לאנשי מקצוע ע"י מינהל המוגבלויות אשר אויש ע"י מטפלים בהן ניתן מענה הדרכתי ותמיכתי לאנשי המקצוע השונים בתקופת החרום- " מי יטפל במטפלי".

בתקופה זו נכתב מתווה תמיכה של מתנדבים לאוכלוסיית המינהל- תמיכה טלפונית להפגת הבדידות. מסתמן שהמתווה יופעל בגל הנוכחי במהלך תקופת חגי תשרי תשפ"א.

זאת ועוד בגין הניסיון מתקופה זו יצא בימים אלה חוזר מנכ"ל המסדיר את נושא השיפוי של מסגרות בקהילה ומסגרות הדיור החוץ ביתיות למען חיטוי ושמירת היגיינה כמתבקש בגין תקופה זו.

גלית גבע

מנהלת השירות למשפחה קהילה ואומנה

אגף בכיר קהילה מינהל מוגבלויות

הילה רכס מליק

מנהלת תחום משפחה ומחלקות לש"ח

אגף בכיר קהילה מינהל מוגבלויות

מינהל מוגבלויות
www.gov.il | אתר ממשל זמין | gideons@molsa.gov.il | www.molsa.gov.il
רחוב ירמיהו 39, ירושלים | טלפון: 025085502 | פקס: 025085938

תוכן העניינים

6	רשימת לוחות	
6	רשימת איורים	
7	1. הקדמה	
8	2. הרכיב הכמותני: הקשר בין משאבים אישיים וקהילתיים, תפקוד המרכזים למשפחות ומצוקה ואיכות חיים משפחתית בקרב משפחות לילדים עם מוגבלות בתקופת הקורונה	
8	2.1 רקע תיאורטי- תיאורית שימור המשאבים	
9	2.2 מודל המחקר	
10	2.3 שיטה	
10	2.3.1 משתתפים	
13	2.3.2 כלים	
15	2.3.3 הליך	
15	2.3.4 ניתוח סטטיסטי	
16	2.4 ממצאים	
16	2.4.1 תיאור משתני המחקר המרכזיים	
21	2.4.2 הבדלים בין מרכזים ישוביים לאזוריים	
24	2.4.3 קשרים בין משתני המחקר המרכזיים: משאבים, תפקוד המרכזים למשפחות, ותפקוד המרכזים למשפחות	
28	2.4.3 הסברת מצוקה ואיכות החיים המשפחתית על סמך משאבים ותפקוד המרכז למשפחות	
29	2.4.4 בדיקת מודל מיתון	
32	2.5 סיכום הרכיב הכמותני	
35	3. הרכיב האיכותני: חסמים, זרזים ומענים בעבודת המרכזים למשפחות בזמן חירום ...	
35	3.1 הקדמה	
35	3.2 מטרות המחקר האיכותני	
35	3.3 שיטה	
36	3.4 ממצאים	
36	3.4.1 החסמים והזרזים לתפקוד מרכז למשפחה בעת חירום	
41	3.4.2 צרכים דינאמיים של משפחות בזמן חירום	
43	3.4.3 מענים דינאמיים למשפחות בזמן חירום	
45	3.5 סיכום הרכיב האיכותני	
47	4. תובנות מרכזיות והמלצות	
50	נספח 1: שאלון המחקר (רכיב כמותני)	
61	נספח 2: מתווה קבוצות המיקוד למנהלות מרכזים אזוריים	
62	נספח 3: מתווה קבוצות המיקוד למנהלות מרכזים ישוביים	

רשימת לוחות

10	לוח 1. מאפייני המוגבלות
12	לוח 2. מאפייני החשיפה לקורונה
16	לוח 3. התפלגות תחושת מצוקה
17	לוח 4. התפלגות איכות חיים משפחתית
18	לוח 5. התפלגות פריטי מדד המשאבים (%)
19	לוח 6. התפלגות מדד הפעילות של המרכזים למשפחות
20	לוח 7. חסמים להשתתפות בפעילויות המרכז למשפחות (%)
20	לוח 8. פעילות במנהיגות ההורים (%)
25	לוח 9. קשרים בין משאבים אישיים וקהילתיים של המשפחות למצוקה ואיכות חיים משפחתית (N=182)
27	לוח 10. קשרים בין תפקוד המרכז למשפחות למצוקה ואיכות חיים משפחתית (N=182)

רשימת איורים

10	איור 1. מודל המחקר המוצע
23	איור 2. שיעור השימוש בשירותי המרכזים למשפחות לפי סוג מרכז (%)
28	איור 3. מודל המחקר להסברת מצוקה ואיכות החיים המשפחתית על סמך משאבים ותפקוד המרכז למשפחות
30	איור 4. אינטראקציה בין משאבי המשפחה לשיתוף בהסברת המצוקה
31	איור 5. אינטראקציה בין משאבי המשפחה לפעילות מנהיגות ההורים בהסברת המצוקה
32	איור 6. אינטראקציה בין תחושת קהילה לכמות שירותי המרכז למשפחה בהסברת איכות החיים המשפחתית
41	איור 7. חסמים וזרזים לתפקוד המרכזים למשפחה- מודל Macro-Meso-Micro לניתוח מדיניות

1. הקדמה

מדינת ישראל, בדומה למדינות אחרות בעולם, נמצאת בשגרת חירום דינאמית כתוצאה ממגפת הקורונה. המרכזים למשפחות לילדים עם מוגבלויות מתפקדים בכל שלבי החירום תוך התאמה של הכלים העומדים לרשותם לצרכים של המשפחות, ועל כן עלה הצורך לבחון את תפקודם ואת אפקטיביות הפעילות שלהם על רמת המצוקה ואיכות החיים המשפחתית. לפיכך, במסגרת מחקר הערכה לתוכנית מרכזים למשפחות לילדים עם מוגבלויות במתכונת אזורית, החליטה ועדת ההיגוי לשלב בחינה של רכיב החירום. מטרת המחקר הן כדלקמן:

1. בחינת הביצוע של התהליכים והפעולות המתבצעות במסגרת המרכזים, כמו גם, השגת התפוקות והתוצאות בתהליך דינאמי של חירום, שגרת חירום, שיקום כלכלי-חברתי וחזרה לשגרה;

2. בחינת אפקטיביות של מרכז למשפחה אזורי כמודל בעל רכיבים ייחודיים אשר הוקם במטרה לתת מענה למשפחות אשר מתגוררים בסביבה דלילה אוכלוסייה ומרוחקת גיאוגרפית. לבחון את אפקטיביות פעולת המרכזים (אפקטיביות הפעולות שהם מייצרים) ואת מידת תרומתם למצוקה ולאיכות החיים המשפחתית בעת חירום. תהליך הערכה בחן האם המודל האזורי מצליח להוות מוקד משיכה אשר מגביר את צריכת השירותים בו, תוך מתן סל שירותים איכותי למשפחה בדומה למודלים יישוביים. לשם כך, הערכת היעילות והמועילות של המודל האזורי תערך בהשוואה לשלושה מרכזים יישוביים למשפחה במטרה לבדוד את השפעתם של תכונות במרחב האזורי לעומת המרחב העירוני;

3. לזהות חסמים ומפתחות להצלחה בהפעלת התוכנית במתכונת חירום;

4. לספק המלצות לשיפור שירותים מבוססי קהילה וממוקדי משפחה הניתנים למשפחות לילדים עם מוגבלויות במסגרת פעילות המרכזים למשפחות.

מערך המחקר שנבחר הוא מחקר משולב (mix methods), הכולל רכיב כמותני לבחינת מודל להסברת מצוקה ואיכות חיים משפחתית, על בסיס משאבי המשפחות ותפקוד המרכזי למשפחות, ורכיב איכותני הנשען על קבוצות מיקוד של מנהלות מרכזים אזוריים ויישוביים.

דו"ח המחקר פותח בתיאור הרכיב הכמותני, המתאר תמונת מצב של מדגם משפחות המשתייכות למרכזים אזוריים ויישוביים ומציג מודל להסברת מצוקה ואיכות חיים משפחתית על בסיס משאבי המשפחות ותפקוד המרכזים למשפחות, תוך השוואה בין מרכזים אזוריים ויישוביים. לאחר מכן, יוצג הרכיב האיכותני, כדי לנתח את תפקוד המרכזים למשפחות, מתוך פרספקטיבה של מנהלות מרכזים אזוריים ויישוביים ולאור ניתוח מדיניות.

2. הרכיב הכמותני: הקשר בין משאבים אישיים וקהילתיים, תפקוד המרכזים למשפחות ומצוקה ואיכות חיים משפחתית בקרב משפחות לילדים עם מוגבלות בתקופת הקורונה

2.1 רקע תיאורטי- תיאורית שימור המשאבים

תיאורית שימור המשאבים (Conservation of resources) של הובפול (Hobfoll, 1989) נבחרה כמסגרת התיאורטית למחקר זה. תיאוריית שימור המשאבים מנבאת כי אובדן משאבים מהווה מרכיב מרכזי בתחושת הלחץ והמצוקה. במרכז התיאוריה עומדת ההנחה שבני אדם מונעים להשיג, לשמר, להגן ולטפח את המשאבים שלהם, קרי אותם דברים שהם מעריכים. תיאוריה זו נבחרה כמסגרת המושגית למחקר זה, משום שהיא בוחנת את השפעתם של אירועים שליליים על תפקוד האדם בעת ולאחר משבר ולאורה ניתן לפתח ידע ולהנגישו כדי להסביר, לסייע ולהקל ככל האפשר על המציאות המורכבת אליה נקלעים אנשים בעת משבר.

תיאוריית שימור המשאבים מתמקדת במשאביהם של בני אדם, המסייעים להם בהתמודדות במצבי דחק. לפי התיאוריה קיימות ארבע קטגוריות של משאבים: משאבים פיזיים, כמו ביגוד או נגישות לתחבורה; משאבים הקשורים במצב, כמו יחסים או מקום עבודה; משאבים אישיים, למשל הערכה עצמית או מיומנויות ומשאבי אנרגיה שהינם האמצעים להשגת משאבים אחרים כמו כסף או ידע; ונסיבות סביבתיות אשר מאיימות פעמים רבות על משאבי האדם או גורמות למיצויים.

התיאוריה מהווה מסגרת מושגית לניתוח תגובות דחק ומצוקה ודרכי התמודדות, תוך התמקדות במשאבי הפרט והקהילה. היא מדגישה את חשיבות המשאבים כגורם המשפיע על התמודדות עם משבר, וטוענת כי במצבי דחק אנשים עלולים לחוות אובדן משאבים מכמה קטגוריות. מנגד, אנשים עשויים גם לקבל משאבים חדשים, תוך שהם עושים שימוש במשאבים שבידיהם, כלומר משאבים אחרים 'מפצים' על אותו החוסר.

תסמיני דחק ומצוקה עלולים להתעורר כאשר הפרט מתנסה באבדן משאבים אישיים וסביבתיים, כאשר הוא חווה איום על המשאבים הקיימים לרשותו, או כאשר הוא חש כי הנו משקיע משאבים ללא תמורה (Hobfoll, 2001). כל אלה מאיימים על רווחתו הנפשית של האדם (Hobfoll, 1989).

לפי תיאוריה זו, במצבי דחק ומשבר מתדלדלים משאביו של היחיד ומופר האיזון בין הדרישות הסביבתיות לבין מאגר המשאבים הכולל. יתרה מכך, ככל שישנה התדלדלות רבה יותר של משאבים כך האדם חשוף יותר להשפעות המזיקות של מצבי דחק ומשבר בחייו (Hobfoll, 1989). הדרך היעילה ביותר לפיכך, להתגבר על משברים סביבתיים ואישיים היא העשרת המשאבים הנמצאים בידי היחיד. כך לדוגמה, תמיכה חברתית נמצאה כמשאב החשוב ביותר המסייע לאנשים במצבי דחק ומשבר.

ניתן לסכם כי לחץ נפשי מוגדר כתגובה לסביבה בה יש איום על אבדן משאבים, אבדן משאבים בפועל וכישלון בהשגת משאבים לאחר השקעה משמעותית.

תיאוריית שימור המשאבים מצביעה על מספר נתיבים דרכם משמרים המשאבים תחושת רווחה ובריאות, וממתנים את השפעותיו של דחק. ראשית, האדם המונע להשיג, לפתח, לשמור ולהגן על משאבים הוא אדם פעיל, אשר מתייחס לפוטנציאל עתידי של אבדן משאבים ועוסק ביצירת "מאגרי חירום" עתידיים; כאשר מתרחש דחק, האדם מפגין מוטיבציה להתמודד עמו, תוך ניצול משאביו והגנה עליהם. שנית, אלה שלרשותם מאגרי משאבים איתנים ומשמעותיים נוטים מלכתחילה להיתקל פחות בנסיבות דחק אשר משפיעות באופן שלילי על רווחתם הנפשית והפיסית. על כן הם

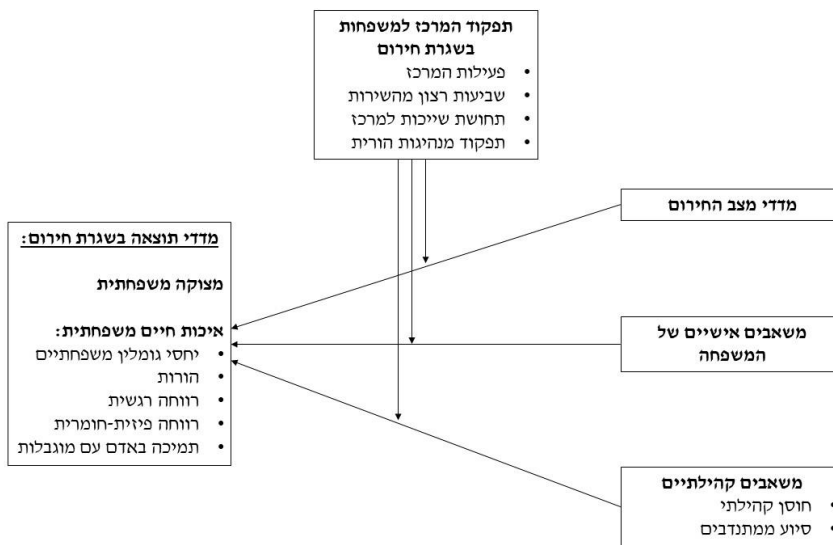

נדרשים פחות לשימוש הגנתי במשאביהם, דבר המאפשר לשמרם ולנצלם לצורכי גדילה והתפתחות. בנוסף, תיאוריית שימור המשאבים מצביעה על כך שמשאבים מושכים וממנפים משאבים חדשים ולפיכך קיימת נטייה כללית להעשרה של משאבים בקרב אלו המחזיקים במאגרי משאבים יציבים. אותם יחידים המצוידים היטב במשאבים אף חשופים פחות לחוויית אבדן המשאבים המתרחשת בעקבות אירועי דחק. לרשות יחידים אלה עומדים מאגרי משאבים המאפשרים להם "לספוג" את האבדן או לחליפין, להחליף משאב שנפגע במשאב אחר. מהרעיון שמשאבים מושכים משאבים (משאבים קשורים למשאבים) ונוטים להיווצר בקבוצות נובע עיקרון נוסף, לפיו השפעתם של משאבים ארוכת טווח, בניגוד להשפעה הארעית של דחק. על כן השפעתם נוטה להישמר על פני זמן ונסיבות משתנות, בעוד שהשפעת הדחק נוטה להיות בת-חלוף (Hobfoll, 2001; 2011).

2.2 מודל המחקר

מודל המחקר נועד לבחון באיזו מידה פעילות המרכז ופעילות המנהיגות ההורית ממתנים את משתני המשבר ומסייעים להגברת איכות החיים המשפחתית ומפחיתים מצוקה משפחתית (ראה איור 1). הבדיקה נערכה במרכזים האזוריים ובמרכזים הישוביים (כקבוצת השוואה), במדידה אחת.

- א. משתני המשבר כוללים את רמת החשיפה של המשפחה למחלת הקורונה, האם המשפחה נמצאת בבידוד, החזרת הילד עם המוגבלות לביתו, התאמתה של הדירה הפיסית לצרכי הילד וכך הלאה. אלה הם המשתנים הבלתי תלויים של המודל.
- ב. משתנים בלתי תלויים נוספים הם המשאבים האישיים, החברתיים והכלכליים של המשפחה. לפי מודל COR משאבים אלה נמצאים בשינוי בעת משבר- לעיתים במחסור ולעיתים ברווח: שינוי בהכנסות, שינוי בתעסוקה, תמיכה משפחתית ואחרת, מאפיינים אישיים (חוסן אישי, מיקוד שליטה ועוד).
- ג. משתני פעילות המרכז כוללים את סל השירותים שהמרכז מעניק למשפחות (כל הפעילות המקוונת והלא מקוונת) והם משתנים אשר ממתנים את הקשר בין אובדן המשאבים לבין המצוקה ואיכות החיים של המשפחה.
- ד. משתני פעילות המנהיגות ההורית כוללים את רמת ההשתתפות של המנהיגות ההורית בקבלת החלטות בזמן משבר וכן פעולות אשר הקבוצה יוזמת ויוצרת כמענים למצב (גם פעולות שממומנות על ידי הישוב אבל עוצבו על ידי ההורים). והם ממתנים את הקשר בין אובדן המשאבים לבין המצוקה ואיכות החיים של המשפחה.
- ה. תפקוד המרכז למשפחות מבקש לתמוך במשתנה איכות חיים משפחתית. משתנה זה כולל את יחסי הגומלין במשפחה, מדדי הורות, רווחה רגשית, רווחה חומרית-פיסית ומדדי תמיכה באדם עם מוגבלות.
- ו. בנוסף לכך, נבחן את מדד מצוקה משפחתית אשר תפקוד המרכז שואף למתן.

2.3 שיטה

2.3.1 משתתפים

במחקר השתתפו 157 אימהות (86.6.3%), 17 אבות (9.8%) ו-8 בני משפחה אחרים (4.4%). 78 (42.9%) משפחות משתייכות למרכזים אזוריים ו-104 (57.1%) משתייכות למרכזים יישוביים. המרכזים האזוריים מהם נדגמו משתתפי המחקר הם של מועצה אזורית שומרון (42.3%), עמק חפר (30.8%), ועמק יזרעאל (26.9%). המרכזים היישוביים מהם נדגמו משתתפי המחקר הם: נוף הגליל (35.6%), אופקים (30.8%), וחדרה (33.7%).

מעל שליש מהמדגם הן משפחות עם שלושה ילדים (36.7%) ו-31.7% הן משפחות לארבעה ילדים ויותר. גילאי הילדים עם המוגבלויות נעו בין שנה ל-27 שנים, כאשר הגיל הממוצע הוא בערך 11 שנים ($SD=5.46$). לוח 1. מציג את מאפייני המוגבלות. מהלוח עולה כי מעל מחצית מהמדגם הם בני משפחה של ילדים עם מוגבלות שכלית-התפתחותית ואוטיזם וכ-60% מדווחים שהמוגבלות מפריעה לתפקוד היום יומי של הילד במידה בינונית ורבה.

לוח 1.

מאפייני המוגבלות

מאפיין	N	%
סוג המוגבלות		
חושיית	3	1.6
שכלית-התפתחותית	32	17.6
אוטיזם	65	35.7

1.6	3	לקות למידה
1.1	2	מצב רגשי או נפשי
4.9	9	פיסית
1.1	2	קוגניטיבית
1.6	3	מחלה כרונית
12.6	23	אחר
22.0	40	לא מעוניין לענות
באיזו מידה מוגבלות זו מפריעה לתפקוד היומיומי של הילד?		
3.8	7	כלל לא
13.7	25	במידה מועטה
26.4	48	במידה בינונית
17.0	31	במידה רבה
15.9	29	במידה רבה מאד
23.1	42	לא מעוניין לענות

רב המשתתפים הינם נשואים (85.3%), 9.8% גרושים או פרודים ו-4.9% הינם הורה יחידני. כמחצית מהמשתתפים (51.1%) גרים בבית צמוד קרקע, כ-11.5% גרים בדירה עם מרפסת ו-14.8% גרים בדירה ללא מרפסת. מספר החדרים בבית נע בין שני חדרים לשמונה חדרים, עם ממוצע של 4.45 חדרים ($SD=1.13$).

לבסוף, נבחנה מידת החשיפה לקורונה והשפעת הקורונה על הסטאטוס התעסוקתי של ההורים. לוח 2 מפרט את מאפייני חשיפת המשתתפים להיבטים מרכזיים הרלוונטיים לתקופת הקורונה: חשיפה לחולה קורונה, מחלה, והיכרות עם אדם אחר חולה או שנפטר כתוצאה ממחלת הקורונה. מהממצאים עולה כי רובן המוחלט של המשפחות לא חוו את מחלת הקורונה באופן ישיר, בודדים נחשפו לחולה קורונה מאומת ו-20% מדווחים על היכרות עם חולה קורונה מאומת מהמעגלים הקרובים והרחוקים (לא משפחת הגרעין).

מאפייני החשיפה לקורונה

מאפיין	N	%
חשיפה לחולה קורונה		
היעדר חשיפה	137	75.3
המשתתף נחשף	2	1.1
בן/בת הזוג נחשפו	4	2.2
שני בני הזוג נחשפו	1	0.5
בני הזוג וחלק מהילדים	0	0
לא מעוניין לענות	38	20.9
מחלת הקורונה		
אף אחד לא חלה	143	78.6
המשתתף חלה	0	0
בן הזוג חלה	1	0.5
שני בני הזוג	0	0
בני הזוג וחלק מהילדים	0	0
לא מעוניין לענות	38	20.9
היכרות עם חולה קשה או נפטר		
לא מכיר	144	79.1
מכיר חולה ממעגל קרוב	9	4.9
מכיר חולה ממעגל רחוק	20	11.0
מכיר נפטר ממעגל קרוב	3	1.6
מכיר נפטר ממעגל רחוק	6	3.3

כמחצית מהמשתתפים (50.7%) חוו שינוי תעסוקתי כתוצאה מהקורונה: אחד ההורים יצא לחופשה ללא תשלום [חל"ת] (72.6%), שני ההורים יצאו לחל"ת (21.0%), אחד ההורים פוטר מעבודתו (6.5%). בעוד מבחן t למדגמים בלתי תלויים וניתוח שונות חד כיווני (One-Way ANOVA) לא העלו ממצאים מובהקים ביחס לקשר בין מידת החשיפה למחלת הקורונה למשתני המחקר, ההשוואה בין משתתפים שחוו שינוי בסטאטוס התעסוקתי לבין אלה שלא חוו שינוי תעסוקתי העלתה הבדלים משמעותיים.

ראשית, נמצא הבדל מובהק במשאבים $(t_{(142)} = -2.33, p < .05)$, כך שמשותפים שדיווחו על שינוי הסטאטוס התעסוקתי, דיווחו על משאבים מופחתים $(M=3.31, SD=0.61)$, בהשוואה למשתתפים שלא חוו שינוי תעסוקתי $(M=3.54, SD=0.59)$. בנוסף, נמצא הבדל מובהק ברמת המצוקה המשפחתית בין משתתפים שדיווחו על שינוי מצבם התעסוקתי בעקבות משבר הקורונה לבין אלה שדיווחו על היעדר שינוי $(t_{(142)} = 2.19, p < .05)$, כך שהמצוקה הייתה גבוהה יותר בקרב משתתפים שדיווחו על שינוי תעסוקתי $(M=3.15, SD=2.19)$, בהשוואה למשתתפים שלא חוו שינוי תעסוקתי $(M=2.46, SD=1.47)$. לבסוף, נמצא הבדל מובהק בתחושת השייכות למרכז למשפחות בין משתתפים שדיווחו על שינוי מצבם התעסוקתי בעקבות משבר הקורונה לבין אלה שדיווחו על היעדר שינוי $(t_{(139)} = 2.28, p < .05)$, כך שמשותפים שעברו שינוי תעסוקתי, דיווחו על תחושת שייכות גבוהה יותר למרכזים למשפחות $(M=3.47, SD=1.11)$, בהשוואה למשתתפים שלא חוו שינוי תעסוקתי $(M=3.03, SD=1.16)$.

2.3.2 כלים

איכות חיים משפחתית. איכות החיים המשפחתית נמדדה באמצעות שאלון איכות חיים משפחתית (family quality of life scale) שפותח על ידי ה-Beach Center on Disabilities (2006), במטרה לבחון את תפיסות חברי משפחה של אנשים עם מוגבלות לגבי היבטים שונים בחיי המשפחה. המדד כולל 25 פריטים, המייצגים חמישה תתי-סולמות: יחסי גומלין משפחתיים, הורות, רווחה רגשית, רווחה פיזית-חומרית, תמיכה באדם עם מוגבלות. הנבדקים התבקשו לדרג את מידת הסכמתם על סולם בן 5 רמות, מ"בכלל לא מסכים" (1) ל"מסכים במידה רבה מאד" (5). הציון הכללי מחושב כממוצע ציוני הפריטים, כאשר ציון גבוה מייצג איכות חיים משפחתית גבוהה. מחקרים רבים עשו שימוש בכלי זה והוא נמצא תקף ומהימן (Hoffman et al., 2006). במחקר הנוכחי, נעשה שימוש בגרסה מקוצרת הכוללת אחד-עשר פריטים. במבחן מהימנות פנימית נמצאה אלפא קורנבאך 0.87 לציון הכללי. המהימנות הפנימית של תתי הסולמות נעה בין 0.57-0.75.

מצוקה. מצוקה משפחתית נבחנה באמצעות השאלון המקוצר של מצוקה משפחתית (Bried family distress scale) (Weiss & Lunsky, 2011), שפותח להערכת רמת המצוקה המשפחתית בקרב הורים לילדים עם מוגבלות התפתחותית ונפשיות. המדד בנוי מפריט אחד בו הנבדקים מתבקשים לדרג את מצב המשפחה ביחס למשבר על סולם בין עשר רמות, כאשר הספרה 1 מייצגת מצב בו "הכל בסדר, משפחתי ואני לא חווים משבר", והספרה 10 מייצגת מצב בו "אנחנו במשבר מהותי. המצב לא יכול להיות גרוע יותר".

משאבים. הערכת משאבי המשפחה נעשתה על בסיס שאלון הערכת משאבים שפותח במסגרת תיאורית שימור המשאבים (The Conservation of Resources Evaluation) (Hobfoll & Lilly, 1993). המדד המקורי כולל 74 פריטים המשתייכים לארבע קטגוריות של משאבים (משאבים

פיזיים, משאבים הקשורים במצב, משאבים אישיים ומשאבי אנרגיה), לגביהם נשאלים המשתתפים באיזו מידה חוו אובדן-משאבים בתחום זה ובאיזו מידה חוו רווח-משאבים בתחום. במחקר הנוכחי, נעשה שימוש בגרסה מקוצרת של המדד. הנבדקים התבקשו לדרג את מידת הסכמתם על סולם בן 5 רמות, מ"בכלל לא מסכים" (1) ל"מסכים במידה רבה מאד" (5). הציון הכללי מחושב כממוצע ציוני הפריטים, כאשר ציון גבוה מייצג רמת משאבים גבוהה. במבחן מהימנות פנימית נמצאה אלפא קורנבאך 79. לציון הכללי. המהימנות הפנימית של תתי הסולמות נעה בין 66-79.

תחושת קהילה. מדד תחושת הקהילה (The Sense of Community Index) (Chavis, Lee, & Acosta, 2008) מבוסס על תיאורית תחושת הקהילה (McMillan & Chavis, 1986). במחקר הנוכחי נעשה שימוש בגרסה מקוצרת הכוללת ארבעה פריטים, תוך הבחנה בין תחושת קהילה לישוב המגורים לבין תחושת קהילה למרכזים למשפחות. הנבדקים התבקשו לדרג את מידת הסכמתם על סולם בן 5 רמות, מ"בכלל לא מסכים" (1) ל"מסכים במידה רבה מאד" (5). הציון הכללי מחושב כממוצע ציוני הפריטים, כאשר ציון גבוה מייצג תחושת קהילה גבוהה. במבחן מהימנות פנימית נמצאה מתאם פירסון 77. לתחושת הקהילה ליישוב, ומתאם פירסון 87. לתחושת הקהילה למרכז למשפחות.

תחושת שיתוף. תחושת השיתוף של המשתתפים ביחס למרכז למשפחות נמדדה באמצעות שאלון תחושת שיתוף, אשר פותח על ידי יצחקי ויורק (Itzhaky & York, 1994), וכולל ארבעה פריטים. השאלות ניתנו על סולם בן חמש רמות, מ-1 (בכלל לא מסכים) ל-5 (מאד מסכים). במחקר הנוכחי נמצאה עקיבות פנימית טובה $\alpha = .88$.

שירותי המרכז בחירום ותרומה למשפחה. מדד שירותי המרכז למשפחות בחירום נבנה לצורך מחקר זה. המדד כולל שבעה שירותים הניתנים על ידי המרכזים למשפחות: תמיכה רגשית טלפונית, קבלת מידע, קבוצת תמיכה להורים בזום, קבוצת תמיכה לאחים בזום, הרצאות, ערכות יצירה והפעלות משפחתיות. לגבי כל אחד מהשירותים, הנבדקים נדרשו לדרג באיזו מידה השירות תרם להם בעת חירום. התשובות נעו בין 1 (כלל לא תרם) לבין 5 (תרם במידה רבה). במידה והמשפחה לא השתמשה בשירות, הנבדקים נדרשו לציין זאת. שני מדדים חושבו על בסיס שאלון זה: מספר השירותים שצרכה המשפחה (טווח 0-7) וממוצע תרומת השירותים למשפחה. למדד תרומת השירותים נמצאה עקיבות פנימית טובה מאד $\alpha = .93$.

חסמים לשימוש בשירותי המרכז בחירום. מדד החסמים נבנה לצורך המחקר הנוכחי במטרה לבחון את החסמים בהן נתקלות משפחות בבואן לצרוך את שירותי המרכז, לדוגמה: "יש לי חיבור זמין לאינטרנט ומחשב כדי להשתתף בפעילויות המרכז", "יש לי גישה למחשבים ואני אוהב להתנסות באפליקציות חדשות". המדד כלל ארבעה פריטים, אשר דורגו על סולם בן חמש רמות, מ-1 (בכלל לא מסכים) ל-5 (מאד מסכים). במחקר הנוכחי נמצאה עקיבות פנימית $\alpha = .78$.

התנדבות. מדד ההתנדבות נבנה לצורך מחקר זה. הנבדקים נשאלו האם מאז החל משבר הקורונה הם נעזרו במתנדבים לצרכים שונים? הוצגו חמישה תחומים בהם ניתן סיוע ממתנדבים: רכישת מזון ואספקת ארוחות, רכישות ערכות יצירה, טיפול בילדים, רכישות תרופות והדרכה על מחשב/טאבלט. לגבי כל תחום, נתבקשו הנבדקים לדווח האם נקקו לסיוע? האם נקקו אך לא קיבלו את

הסיוע? ממדד זה חושבו שני ציונים: מספר התחומים בהם הנבדק קיבל סיוע ממתנדבים ומספר התחומים בהם הוא נזקק לסיוע אך לא קיבל אותו.

מנהיגות הורית. נבנה מדד לבחינת המנהיגות ההורית לצורך מחקר זה. המשתתפים נשאלו האם הם לוקחים חלק פעיל במנהיגות ההורית של המרכז למשפחה. עבור ההורים שהצהירו על עצמם כפעילים, נבחנה רמת הפעילות של מנהיגות ההורים של המרכז באמצעות שישה פריטים, לדוגמה: "אני נמצא בקשר עם הורים אחרים מקבוצת מנהיגות הורית באופן שוטף" ו"קבוצת ההורים מצליחה לגבש מטרות משותפות גם בזמן החירום". התשובות נעו מ-1 ("כלל לא מסכים") ל-5 ("מסכים במידה רבה"). במדד זה נמצאה אלפא קרונבאך 0.83. ההורים, שהצהירו שאינם לוקחים חלק פעיל במנהיגות ההורים, נתבקשו לענות על השאלה "באיזו מידה אתה חש שפעילות קבוצת מנהיגות ההורים תורמת לשיפור המצב בתקופה זו?". התשובות נעו בין 1 ("כלל לא") ל-5 ("תורמת לשיפור המצב במידה רבה מאוד").

2.3.3 הליך

המחקר אושר על ידי ועדת האתיקה של בית הספר לעבודה סוציאלית באוניברסיטת בר אילן. שאלוני המחקר הופצו באופן מקוון באמצעות תוכנת Qualtrics, על ידי מנהלות המרכזים למשפחות שנבחרו להשתתף במחקר. הנתונים נאספו במהלך חודש מאי 2020. הבחירה במרכזים התקבלה על ידי ועדת ההיגוי של המחקר.

2.3.4 ניתוח סטטיסטי

נתוני המחקר עובדו בשש רמות ניתוח:

1. סטטיסטיקה תיאורית הכוללת התפלגויות שוליות (שכיחויות), ממוצעים וסטיות תקן, לאפיון מדגם המשפחות.
2. סטטיסטיקה תיאורית הכוללת התפלגויות שוליות (שכיחויות), ממוצעים וסטיות תקן, לתיאור משתני המחקר המרכזיים.
3. השוואה במשתני המחקר המרכזיים בין משפחות המשתייכות למרכזים אזוריים למרכזים יישוביים. ההבדלים נבחנו באמצעות מבחן t ו- χ^2 .
4. קשרים בין משתני המחקר המרכזיים: משאבים אישיים וקהילתיים, תפקוד המרכזים למשפחות, מצוקה ואיכות חיים משפחתית, נבחנו באמצעות מטריצת קורלציות פירסון.
5. מידול משוואות מבניות באמצעות תוכנת AMOS לניבוי המצוקה ואיכות החיים המשפחתית על סמך משאבים אישיים וקהילתיים ותפקוד המרכז למשפחות. פרוצדורה סטטיסטית זו כללה ניתוח גורמים למשתנה תפקוד המרכז למשפחות.
6. בחינת מודלים של מיתון: תפקוד המרכז למשפחות כמתן את הקשר בין משאבים אישיים וקהילתיים למצוקה ואיכות חיים משפחתית. בחינת מודלים של מיתון בוצעה באמצעות התוסף Process.

2.4 ממצאים

2.4.1 תיאור משתני המחקר המרכזיים

תחושת מצוקה

משתתפי המחקר התבקשו לדרג את רמת המצוקה שלהם ושל משפחתם בעת משבר הקורונה, על סקאלה בת עשר רמות. רמת המצוקה הנמוכה ביותר היא "הכל בסדר, משפחתי ואני לא חווים משבר" ורמת המצוקה הגבוהה תוארה כ"אנחנו במשבר מהותי. המצב לא יכול להיות גרוע יותר". לוח 3 מציג את התפלגות מדד תחושת המצוקה.

מהלוח עולה כי מחצית מהמשתתפים (53.3%) דיווחו על רמת מצוקה נמוכה. 36.8% דיווחו על רמת מצוקה מתונה, אשר מתבטאת בתחושת לחץ, המלווה בהתמודדות מספקת עימו. 10% מהמשתתפים דיווחו שהם ומשפחתם על סף או בעיצומו של משבר.

לוח 3.

התפלגות תחושת מצוקה

מאפיין המוגבלות	N	%
הכל בסדר, משפחתי ואני לא חווים משבר	30	16.5
הכל בסדר, אבל יש לנו קשיים לפעמים	67	36.8
המצב בבית די לחוץ, אבל אנחנו מתמודדים עם הבעיות	52	28.6
המצב בבית מאד לחוץ, אבל אנחנו מתמודדים עם הבעיות	3	1.6
המצב בבית מאד לחוץ, אבל אנחנו מתאמצים להסתדר	12	6.6
אנחנו עובדים מאד קשה בכל רגע ביום, על מנת לא להיכנס למשבר	6	3.3
אנחנו חווים משבר, אבל מתמודדים עימו	6	3.3
אנחנו חווים משבר, ופנינו לקבלת סיוע	5	2.7
אנחנו במשבר מהותי. המצב לא יכול להיות גרוע יותר	1	0.5

איכות חיים משפחתית

מדד איכות חיים משפחתית מעריך את שביעות רצונן של המשפחות מהיבטים שונים של איכות החיים המשפחתית: יחסי הגומלין המשפחתיים, הורות, רווחה רגשית, רווחה פיזית- חומרית, ותמיכה הקשורה מוגבלות. לוח 4 מציג את ממוצעי וסטיות התקן בממדים השונים של איכות החיים המשפחתית. ניתן לראות ששביעות הרצון הגבוהה ביותר היא מיחסי הגומלין המשפחתיים

ולאחר מכן מהתמיכה הקשורה למוגבלות. שביעות הרצון הנמוכה ביותר היא בממד הרווחה הרגשית.

לוח 4.

התפלגות איכות חיים משפחתית

טווח ממוצע	טווח אפשרי	חציון	סטיית תקן	N	
4.09	1-5	4.00	0.73	182	יחסי גומלין
3.63	1-5	3.50	0.84	182	הורות
3.31	1-5	3.50	0.94	182	רווחה רגשית
3.54	1-5	3.50	0.90	182	רווחה פיזית
3.65	1-5	3.67	0.85	182	תמיכה הקשורה למוגבלות
3.64	1-5	3.64	0.68	182	ציון כללי

משאבי המשפחות

הערכת משאבי המשפחות נעשתה על פי תיאורית שימור המשאבים, תוך הבחנה בין משאבי אובייקטים, משאבים אישיים, ומשאבי אנרגיה. בתקופת מגפת הקורונה, בולט במיוחד השינוי התעסוקתי. כמחצית מהמשתתפים במחקר העידו על שינוי תעסוקתי במשק הבית בעקבות משבר הקורונה (50.7%), מתוכם 72.6% דיווחו כי אחד מההורים יצא לחופשה ללא תשלום, 21% העידו ששני ההורים יצאו לחופשה ללא תשלום וב-6.5% מהמקרים אחד ההורים פוטר מעבודתו.

לוח 5 מציג את התפלגות משאבי המשפחה בחלוקה לסולם בן שלוש רמות: העדר משאבים, רמה מעטה- בינונית של המשאב ורמה גבוהה של המשאב. מלוח 5 עולה כי הפגיעה במשאבים הקשורים למזון, ביגוד ומגורים היא מתונה, כך שפחות מחמישית מהמדגם דיווחו על רמה מעטה ובינונית וקרוב ל-80% מהמדגם דיווחו על רמה גבוהה של משאבים אלה.

מבחינת משאבים אישיים, ניכר כי מעל 75% מהמדגם נוטים לאופטימיות ולחוסן, אך כמחצית המדגם חווים פגיעה בתחושת השליטה. מרבית המשתתפים חשים גאווה על אופן התמודדות המשפחה עם המצב.

לעומת זאת, ניתן לראות הידלדלות במשאבי האנרגיה של המשפחה. מעל 90% מדווחים על פגיעה משמעותית במשאבי ההכנסה, וכ-60% מדווחים על קושי לקבלת סיוע כלכלי מגורם חיצוני ועזרה מספקת לטיפול בילדים ובמשק הבית (88.5%). כרבע מהמשתתפים מדווחים על העדר יכולת להישען על סביבתם הקרובה לעזרה (23.1%) וכשני שלישי (63.2%) מדווחים על רמה מעטה ובינונית של תמיכה מהסביבה הקרובה. כמו כן, פגיעה קשה נצפתה במספר שעות העזרה שמקבלי עבור ילד עם מוגבלות (סומך/מטפל).

התפלגות פריטי מדד המשאבים (%)

העדר משאב	במידה מעטה-בינונית	במידה רבה	
אובייקטים (מזון, ביגוד, מגורים)			
2.2	18.1	79.1	יש לנו מספיק מזון וביגוד כדי לעבור את התקופה
1.1	18.1	79.7	ביתנו ערוך ומצויד היטב כדי שנוכל לגור בו במשך התקופה
3.8	13.7	77.5	ביתנו נגיש בצורה טובה וערוך לתפקוד של אדם עם מוגבלות
משאבים אישיים (בטחון עצמי, מיקוד שליטה, אופטימיות, תקווה)			
1.1	12.1	86.3	אני גאה בדרך שבה אני ומשפחתי מתמודדים עם המצב
1.6	11.5	84.1	אני מרגיש שעתידי ועתיד משפחתי תלויים בי
3.3	21.4	53.8	אני מרגיש שיש לי שליטה על המצב
1.1	21.4	76.4	אני אופטימי ומאמין שהמשבר יחלוף במהרה
1.1	19.2	77.5	אני נוטה להתאושש במהירות לאחר תקופה קשה
פחות מאשר בשגרה	ללא שינוי	יותר מאשר בשגרה	
משאבי אנרגיה (מצב בריאותי, הכנסה מספקת, תמיכה משפחתית)			
35.7	56.0	6.0	יש לנו הכנסה מספקת כדי לחיות בתקופה זו
13.2	46.7	5.5	יש לי אפשרות לקבל עזרה כלכלית מגורם חיצוני אם אצטרך
31.3	56.0	11.5	מספר שעות השינה שלי
29.7	58.8	3.8	יש לי עזרה מספקת כדי לטפל בילדיי ובמשק הבית
23.1	63.2	6.0	יש אנשים בסביבתי שאני יכול להישען עליהם (שכן, חבר)
48.9	13.7	4.9	מספר שעות העזרה שאנחנו מקבלים עבור ילד עם מוגבלות (סומך/מטפל)

פעילות המרכזים למשפחות

פעילות המרכזים למשפחות הוערכה על ידי מדד המשלב הן את שיעור המשתמשים ואת רמת התרומה של הפעילות למשפחות. לוח 6 מציג את התפלגות מדד הפעילות של המרכזים למשפחות. מהלוח עולה כי הפעילויות בהן לקחו חלק שיעור ניכר מהמשתתפים במחקר הן קבלת מידע (57.1%) וערכות יצירה (60.4%). פעילויות אלה אף דורגו כבעלות התרומה הגבוהה ביותר מבין הפעילויות. לוח 6.

התפלגות מדד הפעילות של המרכזים למשפחות

תרומת הפעילות למשפחה (טווח 1-5)		שיעור המשתמשים	פעילות
<i>SD</i>	<i>M</i>		
1.32	3.14	41.8%	תמיכה רגשית טלפונית
1.28	3.44	57.1%	קבלת מידע
1.35	2.58	29.1%	קבוצת תמיכה להורים בזום
1.49	2.29	23.1%	קבוצת תמיכה לאחים בזום
1.41	2.65	26.4%	הרצאות
1.20	3.87	60.4%	ערכות יצירה
1.40	3.32	44.0%	הפעלות משפחתיות

בהערכת תחושת השייכות למרכז למשפחה נמצא כי כ-40% רואים עצמם במידה רבה כחלק מקהילת המרכז למשפחות ומדווחים שהם מקבלים המלצות והצעות מאנשי קהילת המרכז בנוגע לנושאים המטרידים אותם. כחמישית מהמשתתפים חשים שיש להם תפקיד חשוב כשדנים בבעיות של הקהילה.

חסמים להשתתפות בפעילויות המרכז למשפחות

שאלון החסמים בוחן חסמים אפשריים להשתתפות בפעילויות המרכז למשפחות. לוח 7 מציג את התפלגות החסמים השונים. למעל עשרה אחוזים מהמשתתפים יש קושי בחיבור זמין לאינטרנט ולמחשב. ל-18.7% יש קושי בגישה למחשבים ובהתנסות עם אפליקציות חדשות. עוד נמצא שכחמישית מהמשתתפים חשים שהפעילות במרכזים למשפחות אינם מתאימים לאורח החיים ולמנהגים של משפחתם.

לוח 7.

חסמים להשתתפות בפעילויות המרכז למשפחות (%)

מסכים במידה רבה ורבה מאד	מסכים במידה בינונית	לא מסכים	
51.1	30.2	11.0	יש לי חיבור זמין לאינטרנט ומחשב כדי להשתתף בפעילויות המרכז
44.5	32.4	18.7	יש לי גישה למחשבים ואני אוהב להתנסות באפליקציות חדשות
30.0	47.4	22.7	יש לי אפשרות להשתתף בפעילות המרכז כי אין צורך להגיע אליו, הפעילות ניתנת מרחוק
29.9	48.3	21.7	הפעילות והתכנים של הפעילות מתאימים לאורח החיים ולמנהגים של משפחתי

מנהיגות הורים

משתתפי המחקר נשאלו האם הם לוקחים חלק פעיל בקבוצת מנהיגות ההורים של המרכז. כחמישית מההורים (19.2%) העידו על עצמם כפעילים במנהיגות ההורים. לוח 8 מציג את התפלגות מדד הפעילות במנהיגות ההורים, בקרב ההורים הפעילים. ניתן לראות כי שיעור גבוה מההורים הפעילים יוזמים פעילויות שונות עבור משפחותיהם, פועלים מול הרשויות להתאמת השירותים ונמצאים בקשר שוטף עם הורים אחרים בקבוצת המנהיגות.

לוח 8.

פעילות במנהיגות ההורים (%)

במידה רבה ורבה מאד	במידה מעטה- בינונית	כלל לא	
70.6	26.5	2.9	אני יוזם פעילויות שונות עבור משפחתי (פעילות ספורט, משחקים, לימודים ויצירה)
44.8	48.3	6.9	אני נמצא בקשר עם הורים אחרים מקבוצת מנהיגות הורית באופן שוטף
48.1	48.1	3.7	קבוצת ההורים מצליחה לגבש מטרות משותפות גם בזמן החירום

60.0	26.7	13.3	יש לקבוצת ההורים צרכים משותפים ואנו פועלים מול הרשויות כדי שיתאימו לנו שירותים במצב זה.
41.7	41.7	16.7	קבוצת ההורים יוזמת פעילויות משותפות מרחוק למען המשפחות
30.4	39.1	30.4	אני מתנדב בישוב שלי כדי לסייע לאנשים שנמצאים בבידוד בתקופה זו

עם זאת, מרבית ההורים שהשתתפו במחקר אינם פעילים בקבוצת מנהיגות הורים של המרכז (80.8%). משתתפים אלה נשאלו באיזו מידה פעילות קבוצת ההורים תורמת לשיפור המצב בתקופה זו. כחמישית מההורים שאינם פעילים סבורים שקבוצת מנהיגות ההורים כלל לא תורמת לשיפור המצב (20.4%), כ-60% סבורים שתרומה מעטה ובינונית וכ-16% מדווחים על תרומה רבה.

2.4.2 הבדלים בין מרכזים ישוביים לאזוריים

הבדלים במצוקה ובאיכות החיים המשפחתית

לא נמצא הבדל מובהק בין משתתפים הקשורים למרכזים אזוריים ולמרכזים ישוביים במצוקה המשפחתית בעקבות הקורונה ($t_{(180)} = -0.74, n.s.$). באשר לאיכות החיים המשפחתית, נמצא הבדל מובהק ברווחה הפיזית של המשפחות בין משתתפים הקשורים למרכזים אזוריים לעומת משתתפים במרכזים ישוביים ($t_{(174)} = 2.29, p < .05$), כך שרווחתם הפיזית של משתתפים השייכים למרכזים אזוריים גבוהה יותר ($M=3.72, SD= 0.99$), בהשוואה לרווחה הפיזית של משתתפים הקשורים למרכזים ישוביים ($M=3.41, SD=0.93$). הפער ניכר במיוחד באופן בו המשפחה מסתדרת עם ההוצאות בתקופת הקורונה. לעומת זאת, נמצא הבדל מובהק בין הקבוצות ביחס לטיפול בילד עם הצרכים המיוחדים ($t_{(162)} = -2.12, p < .05$), כך שלהורים השייכים למרכזים ישוביים יש יותר זמן לטפל בצרכים האישיים של בן המשפחה עם המוגבלות ($M=3.68, SD= 1.01$), בהשוואה להורים הקשורים למרכזים אזוריים ($M=3.35, SD= 1.04$).

הבדלים במשאבי המשפחות

בחינת הפערים במשאבי המשפחות בין הקבוצה האזורית והישובית העלתה פער מובהק במשאבים מסוג אובייקטים ($t_{(177)} = 2.96, p < .01$), כך שבקבוצה האזורית דיווחו על סיפוק רב יותר של משאבי המזון, הביגוד והדוור ($M=4.30, SD= 0.06$), בהשוואה לקבוצה הישובית ($M=3.95, SD= 0.86$). כמו כן, נמצא הבדל משמעותי בשני משאבים אישיים: תחושת הגאווה על אופן התמודדות המשפחה עם המשבר ($t_{(177)} = 2.11, p < .05$) וחוסן אישי ($t_{(164)} = 1.95, p < .05$). הורים המשתייכים לקבוצה האזורית דיווחו על תחושת גאווה גבוהה יותר ($M=4.33, SD= 0.71$) ועל חוסן אישי חזק יותר ($M=4.13, SD= 0.79$), בהשוואה לתחושת הגאווה ($M=4.08, SD= 0.85$) והחוסן האישי ($M=3.89, SD= 0.84$) בקרב הורים השייכים לקבוצה הישובית.

לעומת זאת, עולה יתרון לקבוצה הישובית במשאב עזרה מספקת לטיפול בילדים ובבית ($t_{(166)} = -1.97, p < .05$). הורים השייכים לקבוצה הישובית דיווחו על עזרה מספקת יותר ($M=2.58, SD= 1.00$), בהשוואה להורים בקבוצה האזורית ($M=2.24, SD= 1.34$).

משאבים קהילתיים : תחושת קהילה והתנדבות

ההשוואה במשאבים הקהילתיים בין הורים המשתייכים למרכז ישובי ואזורי מעלה הבדל מובהק במידה בה הם חשים כי הקהילה שלהם במקום המגורים עוזרת להם בימים אלה, $(t_{(134)} = -2.51, p < .05)$, כך שהורים בקבוצה הישובית דיווחו על עזרה רבה יותר מהקהילה $(M=2.97, SD= 1.27)$ בהשוואה להורים בקבוצה האזורית $(M=2.45, SD= 1.28)$. ניתוח מדדי ההתנדבות מראים הבדלים מובהקים בצורך בשירותים המסופקים על ידי מתנדבים $(t_{(179)} = 2.64, p < .01)$, כך שמשתתפים מהקבוצה האזורית דיווחו על צורך מופחת בשירותי מתנדבים $(M=4.12, SD= 1.13)$, לעומת משתתפי הקבוצה הישובית $(M=3.61, SD= 1.42)$.

כמו כן, במצבים בהם סופקו שירותים ממתנדבים, נמצאו פערים בין הקבוצות בהתנדבות מטעם המועצה/העיר $(t_{(131)} = 2.03, p < .05)$ ובהתנדבות מטעם המרכז למשפחה $(t_{(175)} = -2.62, p < .01)$. משתתפי הקבוצה האזורית דיווחו על התנדבות גבוהה יותר הקשורה למועצה $(M=0.19, SD= 0.43)$, לעומת הקבוצה הישובית $(M=0.08, SD= 0.30)$ ¹. מנגד, משתתפי הקבוצה הישובית צרכו יותר שירותים ממתנדבים הקשורים למרכז למשפחה $(M=0.32, SD= 0.59)$, לעומת משתתפים מהקבוצה האזורית $(M=0.13, SD= 0.37)$.

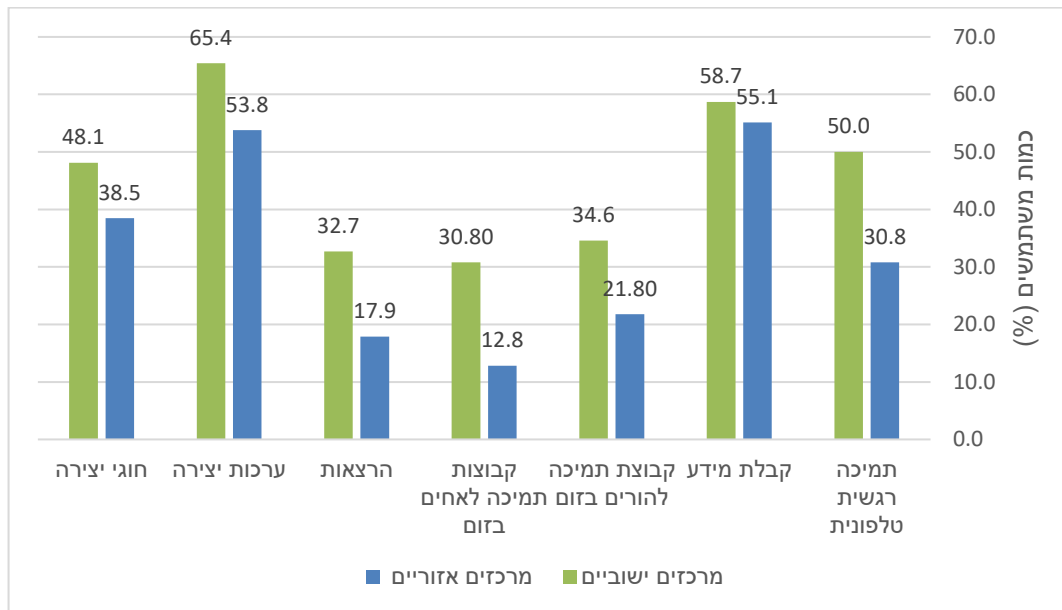
הבדלים בתפקוד המרכזים למשפחות

חסמים. בבחינת ההבדלים בתפקוד המרכזים למשפחות בין מרכזים יישוביים לאזוריים, נבדק תחילה הפער בחסמים בהם נתקלו המשפחות בעת צריכת השירותים. נמצא הבדל מובהק בחסמים יותר $(M=2.85, SD= 1.13)$, לעומת משתתפים השייכים למרכזים אזוריים $(M=2.53, SD= 0.95)$. $(t_{(176)} = -2.06, p < .05)$. החסם המשמעותי הוא החיבור לאינטרנט ולמחשב בכדי להשתתף בפעילויות המרכז.

שימוש ושביעות רצון משירותי המרכזים למשפחות. נמצאו הבדלים מובהקים בשימוש בשירותים המרכזים למשפחות בין מרכזים אזוריים לישוביים, כך שהיקף השימוש היה גבוה יותר באופן מובהק בקרב משתתפי השייכים למרכזים יישוביים בנוגע לתמיכה רגשית טלפונית $(\chi^2=6.78, p < .01)$, קבוצות תמיכה לאחים בזום $(\chi^2=8.09, p < .01)$, והרצאות $(\chi^2=4.99, p < .05)$. לא נמצא הבדל מובהק בין מרכזים יישוביים לאזוריים בקבלת מידע, בקבוצות תמיכה להורים בזום, בקבלת ערכות יצירה ובחוגי יצירה. ההבדלים בהיקף השימוש בשירותי המרכזים למשפחות מוצג באיור 2.

¹ ברכיב האיכותני הורחב נושא ההתנדבות ונראה שכשמדובר על פעילות המתנדבים מהמועצה קרי, פעילות מחלקת או רכז מתנדבים, מדובר מחלקה או נושא תפקיד אשר שייך למחלקה לשירותים חברתיים.

שיעור השימוש בשירותי המרכזים למשפחות לפי סוג מרכז (%)

סיכום של מספר השירותים שצרכו המשתתפים במהלך תקופת הקורונה, מעלה הבדל מובהק במספר השירותים הממוצע שצרכו משתתפים השייכים למרכזים ישוביים ואזוריים ($t_{(179)} = -2.52, p < .01$), כך שמשותפים השייכים למרכזים ישוביים דיווחו על צריכת שירותים מוגברת ($M=3.20, SD= 2.63$), לעומת משותפים השייכים למרכזים אזוריים ($M=2.31, SD= 2.15$). חשוב לציין כי בקרב צרכני השירותים, לא נמצאו הבדלים מובהקים בשביעות הרצון מהשירותים בין הקבוצות ($t_{(140)} = -0.16, n.s.$).

תחושת שייכות לקהילת המרכז: לא נמצא הבדל מובהק בתחושת השייכות למרכז למשפחה בין משתתפים השייכים למרכזים ישוביים ואזוריים ($t_{(163)} = -0.08, n.s.$).

מנהיגות הורים: לא נמצא הבדל מובהק בהשתתפות במנהיגות הורים בין משתתפים השייכים למרכזים ישוביים ואזוריים ($\chi^2=0.58, n.s.$). כמו כן, בקרב המשתתפים במנהיגות ההורים, לא נמצאו הבדלים מובהקים בין הקבוצות ביחס לקשר עם הורים אחרים במנהיגות ההורים, בהצלחת גיבוש מטרות משותפות בזמן החירום, בעבודה מול הרשויות, ביוזמת פעילויות משותפות למען המשפחות ובהתנדבות בישוב. נמצא הבדל מובהק ברמת היוזמה של פעילויות שונות עבור משפחותיהם שלהם (פעילויות ספורט, משחקים, לימודים ויצירה) ($t_{(32)} = -2.99, p < .01$), כך שפעילים השייכים למרכזים ישוביים דיווחו על פעילות רבה יותר ($M=4.18, SD= 0.59$), לעומת פעילים השייכים למרכזים אזוריים ($M=3.33, SD= 1.07$). חשוב לציין שבקרב אלה שאינם פעילים במנהיגות ההורים, לא נמצא הבדל מובהק באופן בו תפסו את תרומתה של מנהיגות ההורים בתקופת הקורונה ($t_{(141)} = -0.96, n.s.$).

2.4.3 קשרים בין משתני המחקר המרכזיים: משאבים, תפקוד המרכזים למשפחות, ותפקוד המרכזים למשפחות

מודל המחקר הנוכחי מציע שהקשרים בין משאבים אישיים וקהילתיים של המשפחות לבין מצוקה ואיכות חיים משפחתית מותנה בתפקוד המרכזים למשפחות בתקופה הקורונה. שלב ראשון בבחינת מודל זה הוא בדיקת הקשרים בין משאבים אישיים וקהילתיים של המשפחות למצוקה ואיכות חיים משפחתית. השלב השני הוא בדיקת הקשרים בין תפקוד המרכזים למשפחות לבין מצוקה ואיכות חיים משפחתית.

קשרים בין משאבים אישיים וקהילתיים של המשפחות למצוקה ואיכות חיים משפחתית

לוח 9 מציג את הקשרים בין משאבים אישיים וקהילתיים של המשפחות לבין מצוקה ואיכות חיים משפחתית בתקופת הקורונה.

ניתן לראות כי מתקיים קשר שלילי בין מצוקה ואיכות חיים משפחתית, כך שככל שהמצוקה גבוהה יותר, כך איכות החיים המשפחתית נמוכה יותר, ולהיפך. קשר זה מתבטא בכל הממדים של איכות החיים המשפחתית: יחסי גומלין, הורות, רווחה רגשית, רווחה פיזית ותמיכה הקשורה למוגבלות. בנוסף, משאבי המשפחות נמצאו קשורים בעוצמה חזקה לאיכות משפחתית וקשורים באופן שלילי למצוקה, כך שככל שלמשפחה יש יותר משאבים, כך היא חווה יותר איכות חיים משפחתית גבוהה יותר ופחות מצוקה.

המשאבים הקהילתיים נבחנו באמצעות תחושת הקהילה לישוב/ לעיר והיכולת של מערך ההתנדבות לספק צרכים. נמצא קשר חיובי בין תחושת הקהילה לבין איכות חיים משפחתית, כל שככל שתחושת הקהילה חזקה יותר, כך עולה איכות החיים המשפחתית. כמו כן, נמצא שככל שרמת המצוקה גבוהה יותר, כך מערך ההתנדבות מספק יותר צרכים, אך גם יש יותר צרכים שהוא אינו מצליח לספק. בדומה, נמצא קשר בין רמת המשאבים של המשפחה לבין מדדי ההתנדבות: ככל שלמשפחה יש פחות משאבים, כך מערך ההתנדבות מספק יותר צרכים, אך גם עולים יותר צרכים שהמערך אינו מצליח לספק.

קשרים בין משאבים אישיים וקהילתיים של המשפחות למצוקה ואיכות חיים משפחתית (N=182)

	11	10	9	8	7	6	5	4	3	2	1	
1	.16*	.24**	-.08	-.32***	-.29***	-.38***	-.29***	-.27***	-.31***	-.39***	1	מצוקה משפחתית
2	-.29***	-.06	.38***	.52***	.85***	.73***	.77***	.85***	.73***	1		איכות חיים משפחתית- ציון כללי
3	-.19**	.04	.23**	.30***	.52***	.40***	.41***	.63***	1			יחסי גומלין
4	-.19**	.05	.23**	.41***	.63***	.55***	.62***	1				הורות
5	-.23***	-.12	.35***	.34**	.54***	.43***	1					רווחה רגשית
6	-.27***	-.13	.25**	.55***	.52***	1						רווחה פיזית
7	-.21***	-.13	.37***	.43***	1							תמיכה הקשורה למוגבלות
8	-.26***	-.25**	.15	1								משאבי המשפחות
9	-.21**	.15	1									תחושת קהילה לישוב/עיר
10	.08	1										סיפוק צרכים על ידי התנדבות
11	1											צרכים שלא סופקו בהתנדבות

* $p < .05$, ** $p < .01$, *** $p < .001$

קשרים בין תפקוד המרכז למשפחות למצוקה ואיכות חיים משפחתית

לוח 10 מציג את הקשרים בין מדדים המשקפים את תפקוד המרכז למשפחות לבין מצוקה ואיכות חיים משפחתית בתקופה הקורונה. נמצא קשר בין חסמים להשתתפות בשירותי המרכז לבין מצוקה ואיכות החיים המשפחתית, כך שככל שהמשפחה חווה יותר חסמים להשתתפות בפעילויות המרכז, כך רמת המצוקה עולה ואיכות החיים המשפחתית נמוכה יותר. כמו כן, נמצא קשר חיובי בעוצמה חלשה בין רמת המצוקה לצריכת השירותים, כך שצריכת שירותים מוגברת קשורה למצוקה נמוכה יותר.

על אף שלא נמצא קשר מובהק בין כמות השירותים לאיכות החיים המשפחתית, נמצא שהתחושה הסובייקטיבית לגבי תרומת השירותים למשפחה קשורה למצוקה נמוכה יותר ואיכות חיים גבוהה יותר.

נמצאו קשרים מובהקים בין תחושת השיתוף ותחושת שייכות למרכז למשפחות לבין איכות החיים המשפחתית, כך שככל שרמת השיתוף ותחושת השייכות למרכז למשפחות גבוהה יותר, כך איכות החיים המשפחתית גבוהה יותר. עם זאת, לא נמצאו קשרים בין תחושת השיתוף ותחושת שייכות למרכז למשפחות לבין רמת המצוקה. לבסוף, פעילות מנהיגות ההורים לא נמצאה קשורה למצוקה ולאיכות החיים המשפחתית.

לוח 10.

קשרים בין תפקוד המרכז למשפחות למצוקה ואיכות חיים משפחתית (N=182)

	9	8	7	6	5	4	3	2	1	
1									1	מצוקה משפחתית
2	.16							1		איכות חיים משפחתית- ציון כללי
3	-.22**	-.26					1			חסמים לשימוש בשירותי המרכז
4	-.01	.01	.09			1				כמות שירותים
5	.32**	.45**	.47***	.45***	1					תרומת השירותים
6	.44***	.45***	.61***	1						תחושת שיתוף
7	.46***	.47***	1							תחושת שייכות למרכז למשפחות
8	-	1								תפקוד מנהיגות הורים (בקרב הורים פעילים)
9										תרומה מנהיגות ההורים (לפי הורים לא פעילים)

* $p < .05$, ** $p < .01$, *** $p < .001$

2.4.3 הסברת מצוקה ואיכות החיים המשפחתית על סמך משאבים ותפקוד המרכז למשפחות

מודל המחקר נבנה על בסיס הקורלציות שנמצאו בין משתני המחקר בשלב המקדים.

המשתנים שהוכנסו למידול המשוואות המבניות היו כדלקמן:

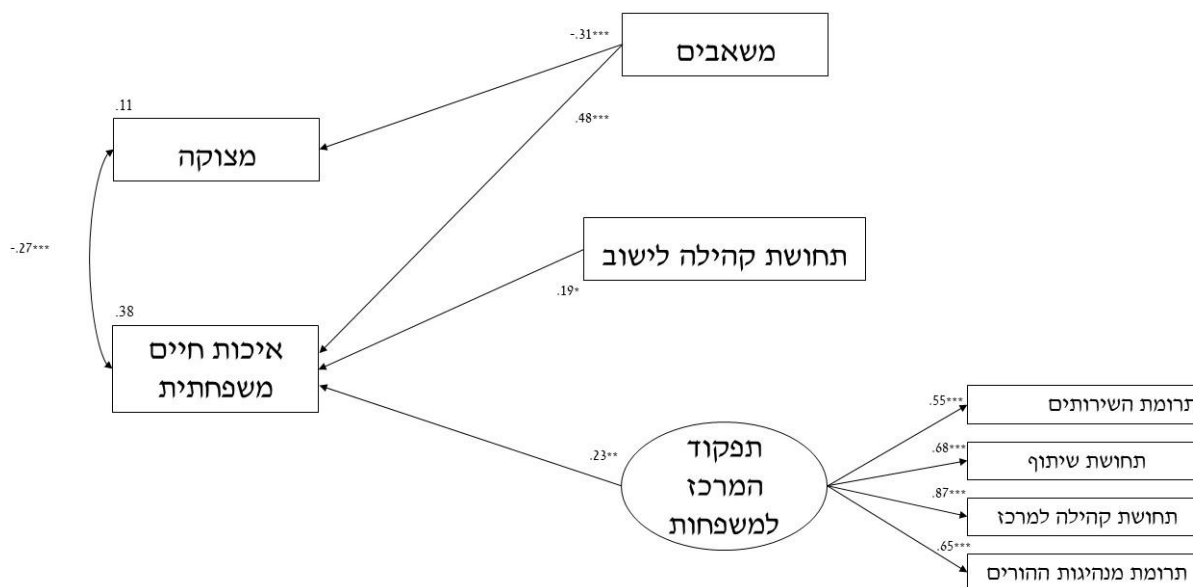
- משתנים אקסוגניים: משאבים של המשפחות, תחושת קהילה לשוב ותפקוד המרכז למשפחות.
  - משתנה אנדוגני: מצוקה ואיכות חיים משפחתית.
- טיב ההתאמה של המודל סביר על פי הפרמטרים:

$$\chi^2(df=16) = 20.83, p = .185, IFI = 0.984; TLI = 0.962; CFI = 0.983; RMSEA = .041$$

איור 3 מציג את מודל המחקר בקרב כלל המדגם ($N=182$).

איור 3.

מודל המחקר להסברת מצוקה ואיכות החיים המשפחתית על סמך משאבים ותפקוד המרכז למשפחות

מידול משוואות מבניות (Structural equation modeling) מראה שאיכות החיים המשפחתית בתקופת הקורונה מוסברת בעוצמה חזקה ביותר על ידי רמת המשאבים של המשפחה ($\beta = 0.48^{***}$), כך ככל שלמשפחה יש מערך משאבים חזק יותר, כך איכות החיים גבוהה יותר. כמו כן, לתחושת הקהילה לשוב (משאב המבטא חוסן קהילתי) תרומה מובהקת, אך צנועה, לאיכות החיים המשפחתית בתקופת הקורונה ($\beta = 0.19^*$). ככל שתחושת הקהילה לשוב גבוהה יותר, כך עולה

איכות החיים המשפחתית. המנבא השני בחוזקו הוא תפקוד המרכז למשפחות ($\beta=0.23^{**}$). תפקוד המרכז למשפחות, כפי שמתבטא בתרומת השירותים, תחושת שיתוף, תחושת קהילה למרכז ותרומת הנהגות ההורים, תורם באופן מובהק להגברת איכות החיים המשפחתית. ניתן לסכם ולומר שמשאבי המשפחות, תחושת קהילה לשוב ותפקוד המרכז למשפחות הסבירו 38% מהשונות באיכות החיים המשפחתית בתקופת הקורונה.

2.4.4 בדיקת מודל מיתון

מודל המחקר המשווער מציע שתפקוד המרכז למשפחות, המתבטא בכמות ותרומת השירותים, תחושת השיתוף והשייכות למרכז ותפקוד מנהיגות ההורים, ימתן את הקשר בין משאבים אישיים וקהילתיים למצוקה ואיכות חיים משפחתית בתקופה הקורונה, כך שהקשר בין משאבים למצוקה ואיכות חיים משפחתית יהיה חלש יותר בקרב משתתפים השייכים למרכז למשפחות המאופיין בתפקוד גבוה, בהשוואה למשתתפים המדווחים על תפקוד נמוך יותר של המרכז למשפחות אליו הם משתייכים.

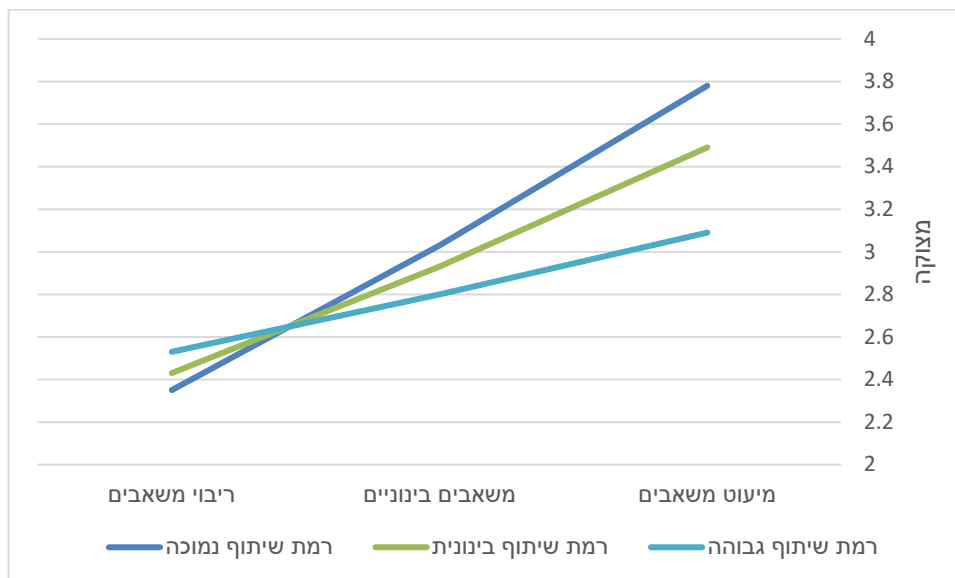
ניתוח קשרי המיתון נעשה באמצעות התוסף Process, כיוון שתוסף Process מאפשר לבצע קטגוריזציה של משתנה ממתן רציף ולבדוק את הקשר בין המשתנה הבלתי תלוי למשתנה התלוי בשלושה ערכים של המשתנה הממתן: סטיית תקן אחת מתחת למוצע, ממוצע וסטיית תקן אחת מעל הממוצע. להלן קשרי המיתון שנמצאו מובהקים.

2.4.4.1 תחושת שיתוף כמתנת את הקשר בין משאבים למצוקה

בבדיקת תחושת שיתוף כמשתנה ממתן בקשר שבין משאבי המשפחה לבין מצוקה בתקופת הקורונה נמצא קשר מיתון מובהק סטטיסטית ($B=0.42$, $SE=0.21$, $LLCI=0.006$, $ULCI=0.828$, $p<05$), איור 4 ממחיש את אפקט המיתון.

מהאיור עולה שבקרב משפחות בעלות משאבים מרובים, רמת המצוקה נמוכה וכי ההבדל במצוקה בין רמות השיתוף השונות אינו מהותי. לעומת זאת, בקרב משפחות בעלות משאבים דלים, ישנם הבדלים משמעותיים במצוקה, בהתאם לרמת השיתוף. עבור משפחות דלות משאבים, רמת המצוקה הגבוהה יותר היא בקרב משפחות המדווחות על רמת שיתוף נמוכה. עם זאת, בקרב משפחות דלות משאבים החוות רמת שיתוף גבוהה, רמת המצוקה נמוכה באופן מובהק. ניתן לומר שבקרב משפחות מעוטות משאבים, רמת שיתוף גבוהה במרכז למשפחה מקלה על המצוקה.

אינטראקציה בין משאבי המשפחה לשיתוף בהסברת המצוקה

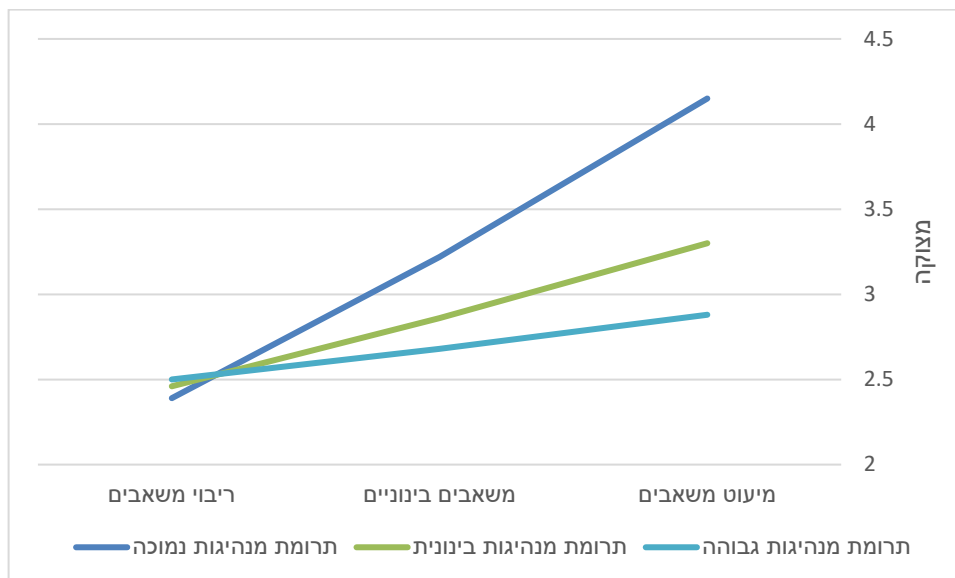

2.4.4.2 פעילות מנהיגות ההורים כמתנת את הקשר בין משאבים למצוקה

בחינת פעילותה של המנהיגות ההורית במרכז למשפחות כמשתנה ממתן בקשר שבין משאבי המשפחה לבין מצוקה בתקופת הקורונה העלתה אפקט מיתון מובהק ($B = 0.49$, $SE = 0.21$, $LLCI = 0.0799$, $ULCI = 0.9071$, $p < 0.05$), איור 5 ממחיש את אפקט המיתון.

בדומה לאפקט המיתון של תחושת השיתוף, תרומת מנהיגות ההורים בולטת יותר ויותר ככל שרמת המשאבים של המשפחה מצומצמת יותר. משפחות בעלות מיעוט משאבים, החוות את מנהיגות ההורים כבעלת תרומה נמוכה בתקופה זו מדווחות על המצוקה הגבוהה ביותר. לעומת זאת, משפחות מעוטות משאבים החוות את מנהיגות ההורים כבעלת תרומה גבוהה, מדווחות על מצוקה נמוכה יותר. בקרב משפחות בעלות משאבים מרובים, רמת המצוקה נמוכה, ללא הבדל ניכר במצוקה בין רמות שונות של תרומת מנהיגות ההורים. לפיכך, נראה שמנהיגות ההורית ממתנת את התרומה השלילית של מיעוט משאבים על המצוקה המשפחתית.

אינטראקציה בין משאבי המשפחה לפעילות מנהיגות ההורים בהסברת המצוקה

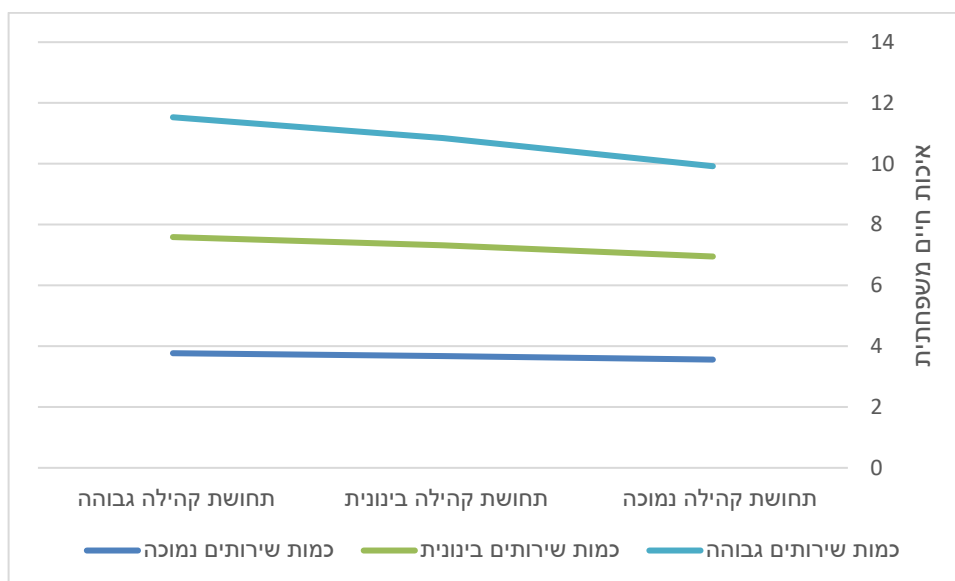

2.4.4.3 כמות שירותי המרכז למשפחות כמתנת את הקשר בין תחושת קהילה לאיכות החיים המשפחתית

ממצאי המחקר מצביעים על כך שכמות שירותי המרכז למשפחות משמשת כמשתנה ממתן מובהק בקשר שבין תחושת הקהילה לשוב המגורים לבין איכות חיים משפחתית בתקופת הקורונה ($B = 0.04, SE = 0.02, LLCI = 0.0126, ULCI = 0.0755, p < 0.01$).

מהאיור נראה כי כמות שירותים גבוהה של המרכזים למשפחות קשורה לאיכות משפחתית גבוהה יותר, בהשוואה לכמות נמוכה של שירותים. כמו כן, נמצא שבקרב משפחות החוות תחושת קהילה נמוכה לשוב מגוריהם, משפחות שצרכו כמות גדולה של שירותים, דיווחו על איכות חיים משפחתית גבוהה יותר, בהשוואה לאלה שצרכו מעט שירותים של המרכזים למשפחות. משמעות ממצא זה היא שבקרב משפחות החוות תחושת קהילה נמוכה בשוב מגוריהם, כמות השירותים של המרכזים למשפחות מפצה על הקהילתיות החלשה ותורמת לאיכות החיים המשפחתית.

אינטראקציה בין תחושת קהילה לכמות שירותי המרכז למשפחה בהסברת איכות החיים המשפחתית

2.5 סיכום הרכיב הכמותני

אפיון מצב המשפחות

- כמחצית מהמשתתפים דיווחו על רמת מצוקה נמוכה, מעל שליש דיווחו על רמת מצוקה מתונה, מתבטאת בתחושת לחץ, עם התמודדות מועילה, ועשרה אחוזים מהמשתתפים דיווחו שהם ומשפחתם על סף או בעיצומו של משבר.
- כמחצית מהמשתתפים חוו שינוי תעסוקתי כתוצאה ממשבר הקורונה ונמצא קשר בין שינוי הסטאטוס התעסוקתי לדילול משאבי המשפחה, מצוקה משפחתית גבוהה יותר, ותחושת שייכות גבוהה יותר למרכז למשפחות.
- על אף תקופת הקורונה, רב המשתתפים (80%) דיווחו על רמה גבוהה של משאבים הקשורים למזון, ביגוד ומגורים, על נטייה לאופטימיות וחוסן (75%), אך כמחציתם חווים פגיעה בתחושת השליטה. מנגד, ניתן לראות הידלדלות במשאבי האנרגיה של המשפחה: פגיעה משמעותית בהכנסה, קושי בקבלת סיוע כלכלי ובקבלת עזרה מספקת לטיפול בילדים ובמשק הבית.

תפקוד המרכזים למשפחות

- בתקופת הקורונה, תפקוד המרכז למשפחות התבטא במיוחד במתן מידע (57.1%) וחלוקת ערכות יצירה (60.4%), פעילויות הדורגו כבעלות התרומה הגבוהה ביותר מבין הפעילויות המוצעות.
- כ-40% מהמשתתפים דיווחו כי הם רואים עצמם במידה רבה כחלק מקהילת המרכז. כחמישית מההורים העידו על עצמם כפעילים במנהיגות ההורים. מבין אלה שאינם פעילים

במנהיגות ההורים, כ-60% סבורים שתרומה מנהיגות ההורים בתקופת הקורונה מעטה ובינונית וכ-16% מדווחים על תרומה רבה.

השוואה בין מרכזים אזוריים ליישוביים

- ההשוואה בין מרכזים אזוריים ליישוביים לא העלתה הבדל מובהק במצוקה המשפחתית בעקבות הקורונה. באשר לאיכות החיים המשפחתית, נמצא שהרווחה הפיזית של משתתפים השייכים למרכזים אזוריים גבוהה יותר, אך להורים השייכים למרכזים ישוביים יש יותר זמן לטפל בצרכים האישיים של בן המשפחה עם המוגבלות. בקבוצה האזורית דיווחו על הימצאותם של משאבים רבים יותר מסוג משאבי המזון, הביגוד והדאגה, תחושת הגאווה על אופן התמודדות המשפחה עם המשבר וחוסן אישי. מנגד, לקבוצה למשתתפים השייכים למרכזים ישוביים יתרון במשאב עזרה מספקת לטיפול בילדים ובבית.
- מבחינה קהילתית, הורים בקבוצה השייכת למרכזים ישוביים דיווחו על עזרה רבה יותר מהקהילה ומשתתפים מהקבוצה האזורית דיווחו על צורך מופחת בשירותי מתנדבים. במצבים בהם סופקו שירותים ממתנדבים: משתתפי הקבוצה האזורית דיווחו על התנדבות גבוהה יותר הקשורה למחלקת השירותים החברתיים במועצה ומשתתפי הקבוצה הישובית צרכו יותר שירותים ממתנדבים הקשורים למרכז למשפחה.
- נמצא הבדל מובהק בחסמים בהם נתקלים, כך שמשותפים השייכים למרכזים ישוביים דיווחו על רמת חסמים גבוהה יותר בקרב המשפחות בעת צריכת השירותים.
- משותפים השייכים למרכזים ישוביים דיווחו על צריכת שירותים מוגברת, לעומת משותפים השייכים למרכזים אזוריים. בקרב צרכני השירותים, לא נמצאו הבדלים מובהקים בשביעות הרצון מהשירותים בין הקבוצות.
- לא נמצא הבדל מובהק בתחושת השייכות למרכז למשפחה בין משותפים השייכים למרכזים ישוביים ואזוריים.
- לא נמצא הבדל מובהק בהשתתפות במנהיגות הורים בין משותפים השייכים למרכזים ישוביים ואזוריים. בקרב אלה שאינם פעילים במנהיגות ההורים, לא נמצא הבדל מובהק באופן בו תפסו את תרומתה של מנהיגות ההורים בתקופת הקורונה.

הסברת מצוקה ואיכות חיים משפחתית של משפחות לילדים עם מוגבלויות בתקופת הקורונה

- איכות החיים המשפחתית מוסברת בעוצמה חזקה על ידי מערך המשאבים של המשפחה. המנבא השני בחוזקו הוא תפקוד המרכז למשפחות (תרומת השירותים, תחושת השיתוף, תחושת הקהילה למרכז ותרומת הנהגת ההורים). בנוסף, לתחושת הקהילה בישוב תרומה לאיכות החיים המשפחתית בתקופת הקורונה.
- למערך המשאבים של המשפחה תרומה מובהקת להפחתת המצוקה של המשפחות. נמצא כי תחושת השיתוף ממתנת את הקשר שבין משאבי המשפחה לבין מצוקה: בקרב משפחות בעלות משאבים דלים, רמת שיתוף גבוהה במרכז למשפחה מקלה על המצוקה. בדומה, מנהיגות ההורים ממתנת אף היא את התרומה השלילית של מיעוט משאבים על המצוקה המשפחתית.

- מספר השירותים שמספק מרכז למשפחות משמש כמשתנה ממתן מובהק בקשר שבין תחושת הקהילה ביישוב המגורים לבין איכות חיים משפחתית בתקופת הקורונה. משמעות הדבר היא שבקרב משפחות החוות תחושת קהילה נמוכה ביישוב מגוריהם, רצף השירותים המסופקים על ידי המרכזים למשפחות מפצה על הקהילתיות החלשה ותורם לאיכות החיים המשפחתית.

3. הרכיב האיכותני: חסמים, זרזים ומענים בעבודת המרכזים למשפחות בזמן חירום

3.1 הקדמה

האגפים העוסקים בטיפול באנשים עם מוגבלות במשרד העבודה, הרווחה והשירותים החברתיים פיתחו רצף של תכניות ושירותים לילדים, לצעירים ולבוגרים עם מוגבלות בקהילה מתוך תפיסה ערכית וחברתית הגורסת כי על המדינה לפעול ככל הנדרש כדי לאפשר לאנשים עם מוגבלות חיים אוטונומיים בקהילה באיכות גבוהה ולצמצם את התופעה של הפניית ילדים וצעירים עם מוגבלות לסידור חוץ-ביתי. במקביל לתהליכים אלה, אומצו במשרד גישות להתערבות משפחתית מערכתית באדם ובמשפחה, והתחדדה ההבנה כי העבודה עם משפחות לילדים עם מוגבלות מחייבת יישום פרקטיקה המכירה בהשפעת הקשרים בין בני המשפחה והרואה חשיבות בהכרת צורכיהם של כל בני המשפחה ולא רק בצרכיו של הילד עם המוגבלות. נוסף על כך, המשרד הכיר בתפקידם של ההורים כשותפים לקידום ולמיצוי של זכויות ילדיהם וכן כפעילים וכמנהיגים קהילתיים בתחום זה. כחלק אינהרנטי מגישות אלה, פותחה התוכנית מרכזים למשפחות יחד עם ג'וינט ישראל-אשלים.

תקופת הקורונה אשר השפיעה על כל תחומי חיינו השפיעה גם על תצורות ואופני אספקת השירותים על ידי המדינה בהתאם למדיניות הממשלה. חלק זה במחקר הערכה: מרכזים אזוריים למשפחות לילדים עם מוגבלות נועד לבחון כיצד פעלו המרכזים למשפחות בתקופת המשבר וכיצד התאימו את המענים שלהם לצרכים המשתנים של משפחות לילדים עם מוגבלות בתקופת הקורונה.

3.2 מטרת המחקר האיכותני

1. לייצר טיפולוגיה של החסמים והזרזים לעבודת המרכזים למשפחות בזמן חירום
2. לתאר את הצרכים הדינאמיים של המשפחות בזמן חירום
3. לתאר את המענים הדינאמיים שהמרכז סיפק בזמן חירום

3.3 שיטה

המחקר כולל ניתוח חוזרי מנכ"ל 19-1 שפורסמו במשרד העבודה, הרווחה והשירותים החברתיים בנושא התמודדות עם נגיף הקורונה החל מחודש מרץ 2020 ועד לחודש יוני 2020, וכן מסמכים רשמיים של משרד העבודה, הרווחה והשירותים החברתיים ושל ג'וינט ישראל הרלבנטיים לפעילות המרכזים למשפחות בתקופת הקורונה.

בנוסף לכך, הנחייה וניתוח תמטי של שתי קבוצות מיקוד מקוונות בקרב מנהלות למרכזים למשפחות לילדים עם מוגבלות. תיאור הקבוצות: קבוצה ראשונה היא קבוצת הפיילוט אשר כללה שלוש מנהלות משלוש מועצות אזוריות: מועצה אזורית שומרון, מועצה אזורית עמק חפר ומועצה אזורית עמק יזרעאל. הקבוצה נערכה בתאריך 10 למאי 2010. הקבוצה השנייה היא קבוצת ההשוואה כללה שלוש מנהלות של מרכזים עירוניים: חדרה, אופקים ונוף גליל. הקבוצה נערכה בתאריך ה-19 למאי 2020. הקבוצות הוקלטו ותומללו.

עבודת הניתוח כללה בשלב הראשון חילוץ של התימות המרכזיות בשיטת ניתוח תוכן משתי הקבוצות. לאחר מכן, מיסגור כל התימות תחת שלושה פרקים מרכזיים: חסמים וזרזים לעבודת המרכז בזמן חירום, צרכים משתנים של משפחות ומענים משתנים של מרכזים למשפחות. לניתוח

הפרק הראשון חסמים וזרזים לעבודת המרכז בזמן חירום נעשה שימוש במודל תיאורטי מתחום חקר מדיניות.

יש לציין כי מערך המחקר כולל את שלושת המרכזים האזוריים שהוקמו כפיילוט ושלושה מרכזים עירוניים שנבחרו בצורה אקראית על ידי ועדת ההיגוי של המיזם טרם תקופת המשבר. שלושת המרכזים העירוניים נסגרו באופן זמני לתקופה שבין 8 ימים לשבועיים, ומנהלות המרכזים הוצאו לחופשה² בתקופת הסגר. לעומת זאת, בבדיקה שערכנו בחודש יוני 2020 נמצא כי מתוך כלל המרכזים העירוניים 6% מהמנהלות (3 מרכזים) הוצאו לחופשה קצרה, 9% (5 מרכזים) הוצאו לחופשה ארוכה (שלושה שבועות ויותר), 7% מהמנהלות צומצמה משרה למשרה חלקית ו-51% (28 מרכזים) עבדו מלא בתקופת הקורונה. ניתוח הממצאים בעבודה זו נשען על שלוש מנהלות שהוצאו לחופשה ולכן הוא מתאר מצב קיצוני. אולם, יש לקחת בחשבון שמצב קיצוני זה אפשרי והתרחש בתקופת הקורונה.

תיאור המודל התיאורטי

על מנת לנתח ולתאר את החסמים והזרזים לתפקוד מרכז למשפחה בעת חירום, השתמשנו במודל רב שכבתי היררכי Macro-Meso-Micro לניתוח מדיניות (Moynihan, 2018; Roberts, 2020). על פי המודל, בכל שכבה מתקיימים תנאים אשר חוסמים או מזרזים את תפקוד המרכז למשפחה באופן הבא: תנאים ברמת השלטון המרכזי הינם תנאי מאקרו; תנאים ברמת השלטון המקומי (מועצות אזוריות ועיריות) הם תנאי מזו (meso) ותנאים ברמת העובדים הם תנאי מיקרו. יש להניח כי ישנם תנאים שמשפיעים על יותר מרובד אחד ושמתקיימים קשרים בין תנאים שונים, אולם לצורך ההפשטה כל תנאי שוייך לרובד אחד.

3.4 ממצאים

3.4.1 החסמים והזרזים לתפקוד מרכז למשפחה בעת חירום

3.4.1.1 ניתוח מדיניות מאקרו

המידע על התפשטותה של מגיפת הקורונה הגיע לישראל כבר בחודש פברואר 2020 אולם ממשלת ישראל החלה לתקשר את המשבר העולמי מול אזרחי ישראל רק שבועיים לאחר מכן ולהוציא הנחיות ממשיות לציבור.

לאורך התקופה יצאו 19 חוזרי מנכ"ל שונים, ותיקניהם, ממשרד העבודה, הרווחה והשירותים החברתיים אשר הסדירו תקנות והוראות לשעת חירום לאוכלוסיות שונות ביניהן ילדים ונוער עם מוגבלות. החוזרים הראשונים (1-2) עוסקים בהיערכות לקראת התמודדות עם נגיף הקורונה ויצאו לראשונה ב-3 למרץ 2020. חוזרים אלה עסקו בהוראות ראשונות של עבודה בריחוק חברתי, שמירה על היגיינה ובהחלת איסורים על נסיעות לחו"ל של עובדי משרד הרווחה ומתנדבים כמו גם על הקפאת קליטתם של מתנדבים חדשים מחו"ל. חוזר מספר 3 (מיום 10.3.2020) עסק בפעם הראשונה

² בתקופת הקורונה ביו עובדים אשר הוצאו לחופשה ונפדו ימי החופשה שלהם על ידי הארגון. לעומת זאת, היו עובדים שהוצאו לחופשה ללא תשלום (חל"ת) וקיבלו דמי אבטלה מביטוח לאומי לפי הסדרים שקבעה המדינה. בבדיקה שערכנו עם מנהלות המרכזים המשתתפים במחקר הן יצאו לחופשה ונפדו עבורן ימי חופשה. ייתכן כי היו מנהלות מרכזים בודדות אשר הוצאו מטעמים שונים לחל"ת אבל אין בידנו נתונים אלה.

בהיערכות והנחיות למסגרות חוץ ביתיות של המשרד וכן בהנחיות למסגרות של אזרחים ותיקים שאותרו כקבוצת סיכון. חוזר מנכ"ל מספר 4 (מיום 12.3.2020) החמיר את ההנחיות למסגרות של אזרחים ותיקים (בתי אבות ודיור מוגן) והכפיף גם מסגרות חוץ ביתיות של אנשים עם מוגבלות (ציבוריות ופרטיות) להחמרות אלה שכללו איסור הכנסת אזרחים למסגרות, הנחיות בידוד ועוד.

חוזר מספר 5 (מיום 14.3.2020) מהווה נקודת ציון בה מוכרז כי מיום ה- 16.3.2020 חלק משירותי משרד הרווחה בקהילה יושבתו, חלק מהשירותים יעברו לעבודה בבידוד (בעיקר מסגרות חוץ ביתיות) או במתכונת חלקית, וחלק יעברו לעבודה מהבית. הלשכות לשירותים חברתיים המשיכו לעבוד בעת ההיא במתכונת רגילה. בתאריך זה הושבתו גם מעונות היום השיקומיים לילדים עם מוגבלות וכן השירות המשלים-מרכזים למשפחות. בפועל, מדיווחי משרד הרווחה מעונות היום השיקומיים לא הושבתו והרשויות השונות בשלטון המקומי החליטו על מתכונות שונות לעבודת מעונות היום השיקומיים (ראה הקדמה של משרד הרווחה לדוח מחקר זה). חוזרי מנכ"ל 6-8 עסקו בהנחיות לקבוצות סיכון ייחודיות בדגש על אזרחים ותיקים, ולמעשה, רק ב- 22.3.2020 (חוזר מנכ"ל 9) לצד ההחמרות, מנחה החוזר על שירותי מעטפת לפעוטות ממעונות יום שיקומיים ולבני משפחותיהם:

"בהתאם להנחיות, מסגרות אלו תישארנה סגורות אך צוותי המסגרות או מפעיליהן, יפעלו למתן של שירותים (להלן: "מעטפת") אשר תסייע לפעוטות הזכאים לשהות במעונות היום השיקומיים ולבני משפחותיהם, וזאת בהתבסס על השמות פרטניות, בדומה לנוהל העבודה בשגרה, כמפורט להלן בחוזר מנכ"ל זה".

שירותי המעטפת כללו סייעת צמודה לכל ילד בבית המשפחה בין שעה לשלוש שעות ביום לפי צרכי הפעוט ומשפחתו וכוננו מרגע זה ואילך שירותים חליפיים.

צעד נוסף החל בתאריך 22 למרץ 2020 בו יצא חוזר מנכ"ל 10 (מיום 22.3.2020) אשר מסווג לראשונה את הגופים והשירותים במשרד העבודה והרווחה לגופים חיוניים ושאינם חיוניים באופן הבא: "בהתבסס על תקנה 2 (י) (2) לתקנות ובתוספת אליהן, מפורטים הגופים החיוניים בשירותי הרווחה. גופים אשר לגביהם אין התייחסות מפורשת בחוזר מנכ"ל זה יפעלו על פי הנחיותיו של מנהל אותו גוף ובהתבסס על האמור בתקנות", ומפרט כי שירותי תמיכה לאוכלוסיות עם צרכים מיוחדים ולמשפחות במצוקה הינם שירותים חיוניים.

בנוסף לכך, בשלב זה מוסדרת עבודתם של המתנדבים בקהילה אשר מהווים תשומת כח אדם מרכזית למרכזים למשפחות, באופן הבא: "פעילות מתנדבים – המשרד, המסגרות והמחלקות לשירותים חברתיים ברשויות המקומיות מקבלים כולם סיוע מבורך של מתנדבים בעת הזו. מובהר כי מתנדבים הפועלים תחת אחד הגופים הנ"ל רשאים לפעול גם בעת הזו מכח התקנות, בכפוף להנחיות משרד הבריאות".

החוזרים הבאים שמוציא מנכ"ל המשרד נוגעים לשיטות המימון של שירותי המשרד וקובעים כי מסגרות שממשיכות לפעול באופן מלא יקבלו את מלוא התקציב של חודש אפריל 2020, מסגרות שהושבתו יקבלו רק 15% מתקציב חודש אפריל ואילו שירותים ומסגרות שמעניקים שירותים במתכונת חלקית או מקוונת שיטת התקצוב שלהם תיקבע באופן פרטני (חוזר 11 מיום 25.3.2020). ולאחר מכן בחוזר 12 (מיום 31.3.2020) הפעם התייחסות מפורטת יותר לשיטות המימון אשר קובעת כי מסגרות ושירותים שיינתנו בצורה חליפית או רגילה במתכונת מלאה יקבלו מימון מלא,

מסגרות ושירותים שמספקים שירות חליפי בבתיים או בצורה מקוונת בעצמות גבוהה יקבלו 70% מימון, מסגרות ושירותים שמספקים שירות חלקי ומקוון יקבלו 40% מימון והמסגרות המושבות יקבלו 15% מהמימון. אופן המימון של המרכזים למשפחה נגזר מאופי פעולתם בתקופת הקורונה. יש לציין, כי לפני צמצום התקציב חל צמצום בהיקף הפעילות והשירותים בקהילה.

חוזר מנכ"ל 15 שיוצא ב- 20.4.2020 מסדיר שוב את אופן אספקת השירותים וקובע כי מיזמים, תוכניות הורים וילדים ומועדוניות להארכת יום במנהל מוגבלויות יעבדו בעצמות בינונית ויתוקצבו ב- 40%, כמו כן מרכזים משלימים למשפחה יעבדו בעצמות גבוהה ויתוקצבו ב- 70%. לפיכך החל מה- 31.3.2020 המרכזים למשפחות שבו לעבודה בעצמות גבוהה ותוקצבו ב- 70% מהתקציב המלא.

לצד חוזרי המנכ"ל אשר מצמצמים בתקציבי הפעילות מתחילה חשיבה על הפניית תקציבים לסיוע עבור שירותים ואוכלוסיות אשר נמצאים בסיכון גבוה ודורשים תשומת לב מיוחדת. חוזר 14 (מיום 9.6.2020) עוסק בהקמתה של קרן משותפת למשרד ולמפעל הפיס אשר מהווה סיוע תקציבי נוסף של 20 מיליון ₪ לסיוע חומרי למשפחות במצוקה שהועבר על ידי הלשכות לשירותים חברתיים בשלטון המקומי. התקציב נועד לסייע למשפחות ברכישת מזון, תרופות ומוצרי טואלטיקה. וכן סיוע בטיפולי שיניים דחופים והסעות לטיפולים. במקביל לכך, משפחות קיבלו סיוע בקניית מוצרי מזון באמצעות כרטיסי מזון או על ידי קבלת ארגזי מזון לביתם, לבחירתם, באמצעות תקציב תוספתי שקיבל מנהל מוגבלויות לרכישת ארגזי מזון וטואלטיקה (כ-6000 ארגזים במספר) (ראה הקדמה של משרד הרווחה לדוח מחקר זה).

השלב השלישי במדיניות הממשלה בא לידי ביטוי החל מפרסומם של המתווים בנושא חזרה הדרגתית לשגרת עבודה בתקופת הקורונה אשר מתחילים לצאת ב- 7.5.2020 (חוזר מס' 16) וכוללים את אופן החזרה לפעילות על פי הנחיות ה'יתו הסגולי' עבור שירותים שונים של משרד העבודה, הרווחה והשירותים החברתיים. חוזרי המנכ"ל הבאים (17-19) מסדירים תקנות לחזרת אוכלוסיות שהוגדרו בסיכון לשגרה בדגש על אוכלוסיית האזרחים הוותיקים.

לאור זאת, ניתן לחלק את מדיניות הממשלה והתמודדותה עם מגפת הקורונה בהקשר של משפחות לילדים עם מוגבלות לשלושה שלבים (קריסי-קדוש, מסמך מדיניות מיום 4 ליוני 2020). השלב הראשון כונה **מצב חירום** אשר התחיל בסגירת המסגרות החינוכיות לילדים ונוער עם מוגבלות וההורים נאלצו להישאר עם ילדיהם בבתיים. השלב השני, כונה **שגרת חירום**, החל מחג הפסח ועד ל- 7.5.2020, ואופיין בשרשרת של סגרים מוחלטים ותקנות חירום מוחרפות במטרה למנוע התקהלות במרחבים הציבוריים בימי חג שונים. בתקופה זו המסגרות החינוכיות והמענים הרפואיים בקהילה נסגרו לחלוטין, מלבד מוקדי רפואת החירום.

השלב השלישי, כונה **יציאה מדורגת וחזרה לשגרה**, ואופיין בהקלות על המשק ופתיחת מסגרות חינוכיות בקפסולות לילדים עם צרכים מיוחדים. לאחר שבועיים החלה פתיחה הדרגתית של כל מערכת החינוך בישראל ופתיחת המענים הרפואיים בקהילה. כיום, אמצע יוני 2020, אנו נמצאים עדיין בשלב היציאה המדורגת וחזרה לשגרה. פעילות המשק נתונה תחת מגבלות שונות, עמימות וחשש מבואו של גל הדבקה נוסף (שם, שם). מדיניות הממשלה בימים אלה נכון לסוף חודש יוני 2020 עושה שימוש באסטרטגיה של 'סגר נוסף' שמשמעותה סגירה נקודתית של בתי ספר, מוסדות, שכונות וערים שיש בהם הדבקה מוגברת.

3.4.1.2 ניתוח ממצאים מקבוצות המיקוד

פרק זה כולל 4 תימות שעלו מקבוצות המיקוד עם מנהלות המרכזים האזוריים והעירוניים: עבודה יש מאין, נחוצה אך לא חיונית, האתגר האזורי – לא רק אתגר של נגישות, תנאי הרקע האישיים והמשפחתיים של מנהלות המרכזים. להלן פירוט התימות:

תמה 1: נחוצה אך לא חיונית

מנהלות המרכזים במועצות האזוריות ובערים אוחזות בהגדרת תפקיד דומה אך פירוט המשימות וחלוקת התקציב הפנימי לכח אדם ולפעילות שונה ממרכז למרכז. יתרה מכך, בשונה ממנהלות המרכזים העירוניים, המנהלות במרכזים האזוריים אשר לוקחים חלק בפילוט, מחזיקות שני תפקידים במועצה האזורית במצבי חירום: ריכוז צוות צרכים מיוחדים וניהול המרכז למשפחות.

ריכוז צוות לטיפול בנושא צרכים מיוחדים לילדים ולמבוגרים והוא תפקיד חיוני בשעת חירום הכולל עבודת מיפוי צרכים של המשפחות, העברת מידע למשפחות, קישור בין המשפחות לעו"ס המשפחה הרלבנטי ומציאת פתרונות משותפים בחירום. מתארת זאת מנהלת: "בחירום אני מתכללת את כל הצרכים המיוחדים. יש שתי עו"ס שהן אחראיות על נושא צרכים מיוחדים- מש"ה ואוטזים אבל בחירום אני עושה מיפוי צרכים של כולם כולל השירות הפסיכולוגי החינוכי. יש לנו 220 ילדים עם צרכים מיוחדים ויחד עם מבוגרים זה בערך 400".

מכורח עובדה זו מנהלות המרכזים האזוריים הוגדו כעובדות חיוניות ועבדו בתקופת הקורונה באופן דינאמי ומשתנה והצליחו להפעיל גם את המרכזים למשפחות. לעומת זאת, מנהלות המרכזים העירוניים לא הוגדרו כעובדות חיוניות, הוצאו לחופשה, ולא עבדו באופן פורמאלי בתקופת הקורונה, לפחות לא בשלב הראשון של המגיפה. "חשוב לי לציין שתוך כדי הסיפור קיבלתי הודעה שאני לא נחוצה ואני צריכה להישאר בבית", "היתה כאן הנחייה לכל העובדים לא להגיע לעבודה בגלל החירום ונבחרו רק מספר קטן של עובדים". רק חלק ממנהלות המרכזים העירוניים חזרו לעבודה כאשר הוכרו כחיוניות. בפועל לפי דיווחי משרד הרווחה כל העובדים הסוציאליים הוצאו לחופשה בתקופה הראשונית של תקופת החירום. רק מספר ימים לאחר מכן עובדה זו השתנתה בגין התערבות של המרכז לשלטון המקומי, משרד הרווחה וגורמים נוספים, כך שהוצאת מנהלות המרכזים (שהן גם עובדות סוציאליות) לחופשה לא היתה הנחייה ייחודית למרכזים למשפחות (ראה הקדמה של משרד הרווחה לדוח מחקר זה)

יחד עם זאת, מנהלות שלא הוכרו כחיוניות והוצאו לחופשה מציינות כי המשיכו לעבוד מהבית באופן התנדבותי באופן שהתאפשר להן מבחינה אישית ומשפחתית: "נוצר מצב שלא עבדתי אבל מהבית כן עבדתי- בווטסאפ המשפחות פנו ואני ענית. קישרו אותי לעבודה מרחוק והמשכתי לעבוד. עשיתי בפועל מהבית מחשבוני הפרטי והורידו לנו ימי חופש. הכוונה שהרגשתי המון אחריות ולא יכולתי להשאיר את המשפחות האלה במצוקה. התחננתי לחזור. אני מרגישה מחויבות למשפחות וילדים. יכול לקרות משהו אם אני לא אהיה. זה אתגר – איך לעבוד כשאנחנו מקבלים הנחיה לא לעבוד. המשפחות רואות בי את אשת הקשר וקרש ההצלה".

תמה 2: פתרונות יצירתיים למענים ויצירת משאבים בתקופת הקורונה

כפי שצוין מעלה, בתחילת תקופת החירום המרכזים למשפחות נסגרו בהוראת משרד העבודה, הרווחה והשירותים החברתיים. סגירת המרכזים בתחילת תקופת החירום הובילה גם לשינוי בתקציבי המרכזים למשפחות. הוראת המנכ"ל החל מתאריך 31.3.2020 החזירה את המרכזים, לפחות באופן פורמאלי לעבודה בעצימות גבוהה אשר משמעותו 70% מהתקציב המלא. הקיצוץ התקציבי אילץ את המנהלות לייצר פעילות עם מתנדבים ולעבוד מול תורמים. מתארות זאת כך: "לי היה הרבה קושי תקציבי כי יש לי 2 עובדות והרבה מהתקציב שוררין. בגלל שעברנו ל- 70% מימון וזה חסם אותי עד שנחזור ל- 100% תקציב"; וגם: "סגרו לי את הברז. כל תקופת הקורונה שהיתה אינטנסיבית והיינו צריכים להיות מאוד יצירתיים נאלצתי לעבוד עם מתנדבים וקשה לתכנן קדימה. אין יעד סופי. לנו מאוד מאתגר".

תימה 3: האתגר האזורי – לא רק אתגר של נגישות

הנחיות משרד הבריאות אשר עודדו ריחוק חברתי, השטיחו את בעיית הנגישות הגיאוגרפית במועצות האזוריות. בפועל לא ניתן היה לספק שירותים שכוללים התכנסות ומפגש פיסי ולכן מאפיין קריטי של המרכז האזורי, מרחקים גיאוגרפים גדולים מאוד בין היישובים ונגישות תחבורתית נמוכה, הטשטש מאוד בתקופת הקורונה. למרות זאת, מנהלות המרכזים האזוריים מתארות שעיצוב אספקת השירותים נעשה באופן יישובי אם ביצירת קבוצות תמיכה מקוונות, הפעלות לילדים וכדומה- אספקת השירות ניתנה לכל ישוב בנפרד. מתארת זאת מנהלת מרכז למשפחה אזורי: "הפכנו להיות מרכז עירוני. המענה הוא לכלל ההורים. באיזה שהוא מקום זה עזר. אם אני אתן מענה רחב אצלנו רגילים למקומי, בתוך היישובים איך הם ישתלבו? בקורונה כולם השתלבו מכח המציאות". וגם "מה שקרה בקורונה פעלתי מול רכזת בכל ישוב אבל רוב המענים שלי היו מהמועצה כמו הרצאה לכלל ההורים, בחירת שיר עבור ילד, עלוני זכויות".

מנהלות המרכזים האזוריים נשענו על רכזות הקהילה היישוביות ועל התשתיות המקומיות בכל ישוב בעיצוב ואספקת השירותים ולכן במקומות בהם התשתית היישובית היא חזקה, ניתנו יותר מענים למשפחות, וההיפך. מתארת זאת מנהלת מרכז אזורי: "הקושי היה ביישובים שהתשתית הקהילתית חלשה יותר. המעבר לעבודה מקוונת ואזורית היה מאוד קל. ביישובים שאין לי רכזת קהילה היו פחות מענים מקומיים, פחות אנשים ראו את המשפחות והצרכים. המענים הראשוניים היו ברמה המקומית על ידי הקהילה המקומית ורשתות התמיכה הטבעיות".

תמה 4: תנאי הרקע האישיים והמשפחתיים של מנהלות המרכזים

בשיחה עם מנהלות המרכזים העירוניים עלו קשיים בהפעלת המרכזים למשפחות בשלבים שונים של תקופת הקורונה. הקושי המרכזי כפי שתואר מעלה היה שמנהלות המרכזים העירוניים הוצאו לחופשה ובכל זאת המשיכו לתפקד מול המשפחות מהבית. אולם, גם בחופשה היתה שונות בדרך שבה מנהלות התמודדו עם אילוצי התקופה.

חלקן ציינו את העובדה שהן הושבתו לא רק על ידי המעסיק אלא גם בשל מגבלות הקורונה שחלו עליהן. עלה הקושי לעבוד בזמן שישנם ילדים בבית או בני בית בסיכון מוגבר או בני בית מבוגרים שיש לטפל בהם.

יתרה מכך, מודל המרכז למשפחה כולל חלקיות משרות למזכירות או רכזת מתנדבים כך שבמקרים רבים ביישובים העירוניים המנהלת היא כח העבודה המרבי של המרכז. לכן, השבתה של מנהלת

המרכז פירושה שאין פעילות במרכז למשפחות. "המרכז שלי בנוי על אדם אחד וזה אני. אם אני בבית אז המרכז לא פועל" וגם "גם אנחנו במצב חירום. גם לנו יש משפחות וגם אנחנו במצב חירום. (מבחוץ הערה: לה יש ילדים) גם לנו לא נתנו לעבוד בהתחלה. כשהחזירו אותי לעבודה לא יכולתי להגיע בבקרים כי בעלי עובד חיוני אז עבדתי חצי מהשעות שאני רגילה".

עבודתו היחידנית של מנהל המרכז מגבילה את יכולתו לתת מענים יצירתיים וגמישים בשעת משבר, להיות בקשר מזין עם עו"ס משפחה או גורמים אחרים בקהילה לטובת המשפחות ולקבל תמיכה מעובדים אחרים. "גם היכולת לעבוד בערב לבד, ולא בצוות, כשמספר העובדות הסוציאליות במחלקה הוא יותר מוגבל. אתה מנסה לעשות מה שאתה יכול ותמיד אפשר יותר" וגם: "אם יש כמה עו"ס סוציאליות שמתקשרות למטופלים ובין לבין מדברות ועושות ונטילציה זה שונה מעובד שעובד לבד במרכז. זה נתון שיש לתת עליו את הדעת".

המסמכים הרשמיים והתימות שולבו בתוך מודל רב שכבתי היררכי Macro-Meso-Micro לניתוח מדיניות (Moynihan, 2018; Roberts, 2020) במטרה לייצר טיפולוגיה של החסמים והזרזים לתפקוד מרכז למשפחה. על פי המודל, בכל שכבה מתקיימים תנאים אשר חוסמים או מזרזים את תפקוד המרכז למשפחה באופן הבא: תנאים ברמת השלטון המרכזי הינם תנאי מאקרו; תנאים ברמת השלטון המקומי (מועצות אזוריות ועירוניות) הם תנאי מזו (meso) ותנאים ברמת העובדים הם תנאי מיקרו (ראה איור 7).

איור 7.

חסמים וזרזים לתפקוד המרכזים למשפחה- מודל Macro-Meso-Micro לניתוח מדיניות

ברמת המאקרו (Macro)

- הוראה- אי וודאות לסגירת המרכזים (חסם) לזמן קצר
- הוראה לקיצוץ תקציבי לזמן קצר (חסם)
- הקמת קרן תקציבית עם מפעל הפיס (זרז)
- הוראות לאספקת שירותים בריחוק חברתי (חסם וזרז)
- הנחיות משתנות לאנשים עם מוגבלות (חסם וזרז)

ברמת המזו (Meso)

- הגדרת תפקידים בחירום [עובד חיוני או עובד בחל"ת] (חסם וזרז)
- מבנה כח האדם של המרכז בשגרה ובחירום (חסם וזרז)
- ממשקים עם צוותים אחרים בחירום ועם מתנדבים (זרז)
- סיוע מקרנות (זרז)
- הישענות על רכזות קהילה וועדים מקומיים חזקים וחלשים (חסם וזרז)

ברמת המיקרו (Micro)

- יכולת אישית ומשפחתית לעבוד בקורונה (חסם)
- הישענות על עובד מרכזי (חסם)
- בדידות מקצועית (חסם)

3.4.2 צרכים דינאמיים של משפחות בזמן חירום

מטרת פרק זה לתאר את הצרכים הדינאמיים של משפחות לילדים עם מוגבלות בשלבים השונים של תקופת הקורונה. הפרק כולל 2תימות שעלו בקבוצת המיקוד עם מנהלות של מרכזים למשפחות: חזרה לסיפוק הצרכים הבסיסיים של הילד ומשפחתו והצורך במידע אמין, להלן פירוט התמות:

תמה 1: חזרה לסיפוק הצרכים הבסיסיים של הילד ומשפחתו

ניכר כי האתגר המרכזי של המשפחות היה המגבלה לצאת מהבית עם הילד ו/או להכניס תומך הביתה. קושי זה צוין על ידי כל מנהלות המרכזים האזוריים והעירוניים. הודגשה במיוחד מצוקה בקרב אוכלוסיית ילדים עם מוגבלות מסוג אוטיזם שזקוקים לפעילות מחוץ לבית. המשפחות העלו בפני מנהלות המרכזים צרכים אשר חיוניים בטיפול בילד עם מוגבלות המרותק לביתו כמו חניכה, ליווי, פעילויות הפגה וכדומה.

"בעיני התחושה היא שהצורך סובב סביב הילד עצמו - למצוא לו אוויר ותעסוקה. כל המסגרות נעלמו ולא עניין את בני המשפחה הצרכים שלהם"; וגם: "בהתחלה היו פניות לחונכויות ומתנדבים לילדים עצמם. הם נהנו לקבל משחק כמשפחה אבל רוב הקשר המשמעותי היה סביבה הילד" וגם "היה אצלנו מענה ייחודי שהפעלנו בנות שירות לאומי - כ- 20 בנות אצל משפחות עם צרכים מיוחדים".

האתגר השני בחשיבותו והמשותף לכל המרכזים היה חומרי, הצורך באספקת מזון, מבושל ושאינו מבושל. משפחות לא הצליחו לרכוש מזון אם מסיבות כלכליות ואם מחוסר אפשרות להגיע למרכולים. יתרה מכך, ריבוי המשימות בבית הקשה על בישול והזנה לאורך זמן.

היבטים אלה אינם בליבת העשייה של המרכזים למשפחות בזמן שגרה ומתאימים יותר לצרכים שעולים מול עובדות סוציאליות במחלקת הרווחה, מבטאת זאת מנהלת מרכז עירוני: *"להבדיל מתקופות אחרות לצרכים החומריים היתה משמעות רבה. אנחנו כרשות מאוד סייענו למשפחות האלה. חילקנו מנות אוכל ואני רשמתי כמעט את כל המשפחות שלי במרכז לקבלת ארוחות חמות וזה מאוד הקל. הורים שלא הצליחו לצאת לקניות ולבשל. זו מצוקה שאני מכירה. הורים שפנו אליי, קיבלנו מנות אוכל עד הבית על ידי מתנדבים".*

השלב הבא בתקופת הקורונה, בשגרת החירום, העלה צרכים הקשורים לתעסוקה ופנאי של הילד וכן צרכים ללמידה מרחוק של האחים בבית. המרכזים החלו להציע מגוון מענים יצירתיים לתעסוקה ופנאי עם הילדים, לדוגמא: *"לאורך התקופה עשינו דברים יצירתיים. הפעלנו רכב, הילדים היו צריכים לבחור איזה מוסיקה תתנגן מחוץ לביתם. הם גילו אותנו והתחילו לדבר על האחים. אז עלו הצרכים של האחים"; וגם "המתנדבים של הקייטנה עשו סרטונים לילדים. הפצנו עלוני מידע. יצרנו קשר עם מכינה חיתון שיש שם 30 מתנדבים. הם מגיעים למשפחות וגם עכשו עושים פעילויות בזום".* המנהלות בישובים העירוניים ציינו כי מעבר למשחקים ולערכות יצירה, חילקו גם טאבלטים לילדים עם בעיות תקשורת.

בשלב השלישי ובמהלך החזרה לשגרה עם ההקלות בסגר עלו צרכים הקשורים בהפגה מחוץ לבית לדוגמא: המשפחות חזרו וביקשו שיפתחו מקומות בשומרון ועם מחלקת התיירות נפתחו יומיים של מקומות תיירות. הגיעו 350 איש. היה מדהים. יומיים אינטנסיביים"; וגם *"עשינו עם מרכז עוצמה ימי הפגה למשפחות במשך כמה ימים בתקופת הקורונה במרחב פתוח. כל פעם שלוש משפחות בשלוש תחנות שונות".*

תימה 2: הצורך במידע אמין

משבר הקורונה העצים את הצורך של יחידים ומשפחות במידע אמין וסדור לאור ההנחיות וההגבלות המשתנות תדיר, לדוגמא: *"אני הרגשתי שיש לנו תפקיד קריטי במתן מידע ובמיוחד נשאלנו על חזרה לשגרה של מערכת החינוך. מתי החזרה לשגרה? איפה יש זכויות לאנשים עובדים?"; וגם*

"לנו היתה הרבה נתינה של מידע בהתחלה לאו דווקא על מערכת החינוך, כל מיני מידעים ואפילו ברמה של איך להעסיק ילדים".

כדפוס חוזר ניתן לומר שברגעי חירום וסגר המשפחה מתכנסת וזקוקה לתמיכה חומרית ובסיסית (לדוגמא במזון) ובנושאים הקשורים בטיפול יומיומי בילד עם המוגבלות. כאשר ישנה יציאה לשגרה והמשפחה מתחילה לקבל תמיכה סביב הילד, עולים צרכים הקשורים באחים ובבני משפחה אחרים. בפועל, דומה שאנו עדים להצפה של צרכים לפי סדרי עדיפויות משתנים שאפשר להקביל אותה לתאוריית הצרכים של מאסלו הטוענת שקיים מדרג צרכים אישי ויש לספק צרכים בסיסיים כדי להגיע לצרכים גבוהים יותר.

בנוסף לכך, ההורים דיווחו בפני המנהלות על עייפות גדולה וחוסר פניות לפעילות עבורם בשל מגוון המטלות שמוטלות עליהם במצב החירום ולכן הם אינם מעלים כלל צרכים משלהם: *"ההורים היו כ"כ עמוסים ועייפים בקורונה עד שהילדים נרדמו בליה".* מנהלות המרכזים מפרשות מצב זה כחוסר בשלות והתבססות של המרכזים למשפחה באופן הבא: *"עוד אין הפנמה שזה מרכז למשפחה. הם לא חושבים מה הם יכולים לקבל כמשפחה. הפעילים עושים חלק מהשיחות אבל גם אני ואני שואלת ומבקשת מהם לחשוב מה הם רוצים לקבל".*

3.4.3 מענים דינאמיים למשפחות בזמן חירום

מטרת פרק זה לתאר את המענים הדינאמיים שסיפקו המרכזים למשפחות בשלבים השונים של תקופת הקורונה בהתאמה להנחיות ולצרכים שעלו מהשטח. הפרק כולל 4 תמות שעלו בקבוצת המיקוד עם מנהלות המרכזים למשפחות: מרכז המשפחה כצינור מידע, שירותי התערבות בעולם של ריחוק חברתי, 'מבעד למסך' - תחליפי קרבה בעולם דיגיטלי, מתנדבים, מתנדבים, מתנדבים, להלן פירוט התמות:

תמה 1: מרכז המשפחה כצינור מידע

הצורך במידע חיזק את מקומו של המרכז למשפחה כצינור מידע מרכזי דו כיווני הן במועצות האזוריות והן במרכזים העירוניים. מצד אחד הציף את הצרכים כלפי מעלה אל מערכות הרווחה והחינוך ברשות ומצד שני העביר מידע והנחיות כלפי מטה אל המשפחות. השירות שהמרכז מעניק בתחום המידע ומיצוי הזכויות הוא שירות שניתן ביתר קלות להעביר למרחב הווירטואלי (בקבוצות ווטסאפ, קבוצות מייל, שיחות טלפוניות) ולכן גם מנהלות שהוצאו לחופשה הצליחו להישאר בקשר טלפוני או אינטרנטי עם משפחות ולשמש צינור מידע: *"היה משהו בתחילת הדרך שהצלחתי לפתוח קבוצת משפחות במייל שתהיה לי מוכרת ובכפתור אחד אני שולחת להם מידע";* וגם *"הקשר הטלפוני נעשה מעו"ס המשפחה וגם מהמרכז למשפחות- מה שלומכם? מה הצרכים? הקשר הטלפוני הראשוני שעשתה המזכירה שלי העלה שיש צורך יותר מורכב בקרב משפחות בסיכון. איתם נשארנו בקשר רציף גם אחר כך";* וגם *"היינו צינור שהעביר מידע. היה מידע שזרם בין המנהלות והעברנו זאת להורים. היינו עוגן והם קיבלו מאיתנו מידע. אני מחוברת בווטסאפ ובפייסבוק ואין בעיה להגיע אלינו".*

בהיבט זה העבודה עם משפחות חרדיות אשר אינן מכניסות אינטרנט לבתים ואינן משתמשות בכלים דיגיטליים מהווה אתגר משמעותי. מתארת זאת מנהלת מרכז בו קיימת אוכלוסייה חרדית גדולה: *"לי היה אתגר נוסף שכל מי שמחובר אליי בווטסאפ קיבל מידע אבל יש לי הרבה מהקהילה*

החרדית ולהם אין ווטסאפ. לעשות שיחות עם 70-80 משפחות חרדיות מהבית זה לא היה אפשרי. הם קיבלו הכל פיסית כמו ערכות וכדומה דרך מתנדבים."

תמה 2: שירותי התערבות בעולם של ריחוק חברתי

התפקיד המרכזי של המרכזים למשפחה שנשמר, הן במרכזים האזוריים והן במרכזים העירוניים הוא העברת מידע דו כיוונית בין המנהלת למשפחות. אולם, לב ליבו של המרכז ומטרתו המרכזית היא לייצר תמיכה הדדית בקרב המשפחות באמצעות קבוצות תמיכה ופעילויות משותפות. פעילות זו לא התאפשרה בשל הנחיות משרד הבריאות. מרכזים מסוימים ובעיקר מרכזים אזוריים העבירו את המפגשים הקבוצתיים למפגשים מקוונים אך ללא המענה הפרונטאלי היה קשה לייצר תהליך טיפולי. מתארת זאת מנהלת מרכז אזורי: "הדבר העיקרי שהמרכז מציע הוא המפגש עם אנשים בעלי התמודדות שווה או יש נרמליזציה של הקושי והאתגר. קבוצת השווים נפסקה. הם היו בקשר ישיר איתנו אבל זה לא נתן את המענה המרכזי". מעטפת התמיכה נשמרה באמצעות קשר אישי בין המנהלות למשפחות או באמצעות קבוצות של משפחות בווטסאפ ואילו המפגשים הקבוצתיים המקוונים בזום לא הצליחו לשרוד במהלך תקופת הקורונה. מתארות זאת כך: "בשגרה קבוצות תמיכה עם מנחה עושים אותן באזורים ולא פר ישוב. בקורונה הרגשתי שצריך לחזק את התמיכה הטבעית, המקומית, ולכן במקומות שיש קבוצה מקומית שימרנו את זה. שמרו על קשר בעיקר בווטסאפ ולא בזום".

מנהלות סיפרו כיצד הצטרפו למתנדבים והגיעו לבתים כדי להביע תמיכה במשפחות. כך: "הגעתי עד הבית שלהם נפגשתי איתם בחצר. מפגש מאוד חווייתי ומהנה. הם ראו אותי עם כפפות ומסיכה. היה חיבור אחר. זה היה כיף. מישהו בא אליהם סוף סוף בסגר, לשאול מה שלומם. לא רק בווטסאפ.. היתה חוויה מעולה- הקשר הפרטני וההגעה הפיסית שלי אליהם. בתקופה שאי אפשר להיפגש זה היה קשר מסוג אחר שלא היינו רגילים לו במהלך השנה"; וגם: "כשחילקנו והגענו אליהם לדלת, והם יצאו לקחת איזו שקית, עצם זה שבאנו אליהם זה היה וואו.. מישהו רואה וזוכר אותי".

תמה 3: 'מבעד למסך' - תחליפי קרבה בעולם דיגיטלי

המנהלות במרכזים האזוריים והעירוניים יצרו מענים שונים בזום כמו הרצאות, הפעלות וסדנאות לילדים ולהורים, קבוצות תמיכה לאימהות באמנות, קבוצות מנהיגות; שליחת סרטוני הפעלה ותרפיה, שליחת עלוני זכויות ומידע.

תמה שעלתה שוב ושוב על ידי המנהלות היא שעל אף שהמענה הדיגיטלי היה מלהיב בתחילת הדרך ונתן תחושה של שליטה בעולם של חוסר ודאות הרי שלאחר זמן קצר התחזקה ההבנה שהמענה הדיגיטלי אינו מהווה תחליף למפגש בינאישי שמייצר תהליכי קרבה, תמיכה וטיפול. "היה חסר להם המפגש הבינאישי. אין לזה תחליף. הם רק חיכו להיפגש יחד עם השנייה והמענים הדיגיטליים לא נתנו מענה טיפולי כמו שהוא נועד להיות".

המשפחות החלו לבטא חוסר עניין ועייפות משימוש היתר באפליקציית זום כמעט בכל המערכות בתקופת הקורונה. "מאוד עייפים מזום ולא רוצים זום. מההתחלה לא רצו לשמוע זום. עייפים בגלל מערכת החינוך. מעדיפים סרטונים ורק לא זום". המנהלות זיהו כבר בתחילת התקופה כי קבוצות הורים מקוונות מתאימות רק לקבוצות בהן ההורים מכירים היטב כאשר הדינאמיקה שנוצרה בעבר יכולה להחזיק את הקבוצה המקוונת שהיא פאסיבית הרבה יותר. בהשוואה לכך, עבור

משפחות חדשות אשר אינן מכירות זו את זו קבוצה מקוונת תעביר תחושת ריחוק ולא תפתח דינאמיקה קבוצתית מכילה ותומכת.

"המשכתי לעשות פגישות קבוצתיות בזום ברמה יישובית יחד עם רכזת הקהילה. אם נוצר קשר בין ההורים לפני. היה קשר של תמיכה והיתה היענות. בקבוצות אלה ראיתי יתרון בלהמשיך את הקבוצתיות כי נוצרה רשת תמיכה. אני לא חושבת שבזום יכול להיווצר קשר ראשוני אבל אם יש דינאמיקה לפני מפגישות פרונטאליות אז הם רצו לשמוע ולהיפגש גם מרחוק. אלה פגישות קצרות יותר 30-40 דקות שדיברו על האתגר המרכזי שלהם, מה הם גילו על עצמם בתקופה הזו. היתה היענות יפה. עשיתי את זה ב- 5 ישובים ובקבוצות הפעילים שלנו. זה הצליח לשמור על קשר. לא פתחתי לכולם כי לא ראיתי בזה יתרון טיפולי".

יחד עם זאת, המענה הדיגיטאלי היה אפקטיבי בהעברת פעילויות הפגה ותמיכה לילדים עצמם ולאחיהם. מתוארת קבוצת אחים אשר היתה פעילה באמצעות זום במהלך הקורנה: "יש קבוצת אחים פעילים דיי חדשה בזום שהיתה משימתית בהנחיית רכזת הנוער. העלו תמונות ילדות והשיח היה משימתי וזה עבד. עשינו גם פגישות בזום בין ליצנים רפואיים לילדים".

תמה 4: מתנדבים, מתנדבים, מתנדבים

המענה התומך, כולל האינטראקציה הבינאישית, ניתן למשפחות באמצעות מתנדבים שהגיעו לביתם. היו מנהלות מרכזים שגם הגיעו לבתי המשפחות ונפגשו עם המשפחה בהתאם להוראות משרד הבריאות ודיווחו כי המפגש הללו היו משמעותיים מאוד בחוויה הרגשית שהם יצרו.

"בחירום אנחנו ציפרנו ודאגנו למידע ולהרצאה לכלל ההורים אבל בפועל מי שנתן את המענה התומך שהם ממש היו זקוקים לו אלה המתנדבים בתוך הישוב. או ועדת הרווחה בכל מקום".

3.5 סיכום הרכיב האיכותני

רמת המדיניות

מניתוח מסמכי המדיניות וקבוצות המיקוד, ושילובם במודל לניתוח מדיניות Macro-meso-micro עולה סדרה של תנאים אשר היוו חסמים או זרזים לתפקוד המרכזים למשפחות בתקופת הקורונה.

תרגום המדיניות 'מלמעלה-למטה' יצרה שונות רבה ברמת התפקוד של מרכזים למשפחות בתקופת החירום ובמיוחד בין מרכזים אזוריים למשפחות בהשוואה למרכזים עירוניים. המשתנים המשפיעים על כך נובעים מהנחיות מערכתיות ברמת השלטון המרכזי, המקומי וגם ברמת העובדים.

ברמת המאקרו עלו התנאים הבאים:

- הוראה זמנית וקצרת מועד לסגירת המרכזים (חסם)
- הוראה להפחתת התעריף לתקופה מוגבלת בגין השינוי בהיקף השירות (חסם)
- הקמת קרן תקציבית עם מפעל הפיס (זרז)
- הוראות לאספקת שירותים בריחוק חברתי (חסם וזרז)
- הנחיות משתנות לאנשים עם מוגבלות (חסם וזרז)

ברמת המזו עלו התנאים הבאים:

- הגדרת תפקידים בחירום [עובד חיוני או עובד בחל"ת] (חסם וזרז)

- מבנה כח האדם של המרכז בשגרה ובחירום (חסם זרז)
- ממשקים עם צוותים אחרים בחירום ועם מתנדבים (זרז)
- סיוע מקרנות (זרז)
- הישענות על רכזות קהילה וועדים מקומיים חזקים וחלשים (חסם זרז)
ברמת המיקרו עלו התנאים הבאים :
- יכולת אישית ומשפחתית לעבוד בקורונה (חסם)
- הישענות על עובד אחד (חסם)
- בדידות מקצועית (חסם)

חשוב לציין בפני וועדת ההיגוי ומקבלי ההחלטות את הנושאים הבאים :

1. מועצות אזוריות אשר שילבו את מנהלות המרכזים בתפקיד רכזות הצרכים המיוחדים בחירום, הצליחו לשמר את תפקוד המרכזים למשפחות בתקופת הקורונה.
2. מנהלות שעבדו בצוותי חירום הפיקו יותר פעילויות עבור המשפחות גם בשל התמיכה הצוותית והיכולת למנף את עבודת הקבוצה.
3. ברמת העובד הבודד, אילוצים משפחתיים ואישיים השפיעו על עובדים במועצות אזוריות ובערים באופן דומה. אולם, במועצות האזוריות העבודה בצוותים העלתה את הסבירות שתפקוד המרכז יישמר גם אם רכו זה או אחר נקלע לתנאים אישיים ומשפחתיים מגבילים וזאת לעומת מרכזים עירוניים אשר נשענו על מנהל בודד.

צרכים ומענים

1. באופן מובהק עולה כי בתקופת החירום חלה נסיגה בתנאי החיים של המשפחות והן העלו צרכים דינאמיים בסיסיים הקשורים בתפקוד המשפחה בכלל ובתפקוד המשפחה בטיפול בילד עם המוגבלות, צורך באספקת מזון ובמידע אמין. צרכים אלה עלו באופן דומה במועצות אזוריות ובערים.
2. מהות תפקידו של מרכז למשפחה בשעת חירום משתנה בהתאמה לצרכים שעולים מהמשפחות, והופך מפלטפורמה בה נוצרים קשרים של תמיכה לצינור מידע משמעותי בתקופה של חוסר ודאות. שירותי מידע מצליחים לעבור בצורה טובה יותר לפלטפורמות מקוונות ולכן ניתן לשמר תפקוד זה גם בעבודה מרחוק. תפקיד זה חיוני למשפחות אשר מתגוררות בערים בדומה למשפחות שגרות במועצות אזוריות.
3. שירותי התערבות הכוללים קבוצות תמיכה וקבוצות מנהיגות התקשו לעבור להפעלה באמצעים מקוונים. יחד עם זאת, הצורך של המשפחות בתמיכה וקרבה עדיין קיים והוא התמלא באמצעות מתנדבים אשר הגיעו לבתים כחונכים, מלווים או למפגשים חד פעמיים של אספקת מזון וכדומה.
4. מאפיינים קריטיים של הפעלת שירותים אזוריים כמו המבנה הדו-רובדי של המועצה האזורית או המרחקים הגיאוגרפיים בין היישובים ונגישות תחבורתית נמוכה, הטשטשו מאוד בתקופת הקורונה. המענים אשר ניתנו באמצעות המועצה האזורית סופקו לתושב בתצורה מקומית/יישובית ונשענו על הכוחות המקומיים של הקהילות הטבעיות ובכך שימרו את המצב של אספקת השירותים קרי, קהילות חזקות הצליחו לתת מעטפת ותמיכה

טובים לתושבים וקהילות חלשות יותר לא הצליחו במשימה. מכאן, שלא נוצלה ההזדמנות להפוך חלק מהשירותים לבעלי תצורה אזורית מובהקת. בהיבט זה, מנהלות המרכזים האזוריים לא הצליחו עדיין להגשים את המטרות המרכזיות של אספקת שירותים אזוריים ביניהן: מינוף היתרון לגודל ואספקת שירותים עשירה ויציבה גם בישובים חלשים יותר, התמודדות עם תופעות NIMBI ויצירת רצף שירותים שאיננו תלוי בקהילה מקומית, יצירת קהילה פונקציונאלית שאינה תלויה ברשת הקשרים הקהילתית, יצירת חיבור וגשר בין אוכלוסיות בעלות מאפיינים אתניים, דתיים, חברתיים שונים שיכולה לייצר פתיחות לקבלת השונה והאחר גם בתחומי חיים אחרים. ייתכן וסוגיה זו קשורה להיות המרכזים צעירים אשר החלו לפעול חודשים ספורים לפני התפרצות הקורונה.

4. תובנות מרכזיות והמלצות

- המחקר אישש את ההנחה שלמרכזים למשפחות לילדים עם מוגבלויות יש תפקיד מפתח בהתמודדות של המשפחות במצבי חירום. פעילות המרכזים למשפחות קשורה לאיכות חיים גבוהה יותר ולמצוקה מופחתת, במיוחד בקרב אוכלוסיות פגיעות.
  - ברמת מדיניות, פעילות המרכזים למשפחות צומצמה משמעותית לפי הוראות משרד הרווחה עד ל- 31.3.2020 בה יצאה הוראת פתיחה של כל המרכזים בעצימות גבוהה. יחד עם זאת אנו רואים שונות גבוהה בין המרכזים ברמת הרשות המקומית שלמרות הוראת הפעלה של המרכזים חלקם לא השיבו את המרכז לפעילות או שהשיבו פעילות חלקית, וראוי למצוא לכך פתרון. נראה כי מתן תפקיד נוסף למנהלי המרכזים בחירום עשוי לענות על צורך זה. לאור העובדה כי התנהלות זו עלתה גם בשירותים אחרים, יש לראות סוגיה זו בפרספקטיבה רחבה של היחסים המבניים בין השלטון המרכזי לשלטון המקומי בישראל.
  - בחירום המרכז למשפחות משנה את ייעודו, כך שהיותו צינור למידע היא הפונקציה המשמעותית ביותר. פעילויות אחרות כגון תמיכה נפשית והפעלת מנהיגות ההורים הופכות להיות פחות דומיננטיות. יש לפתח ערוצים וכלים נוספים בהם יוכל המרכז למשפחה לספק מידע חיוני למשפחות בזמן אמת, תוך תשומת לב מיוחדת לאוכלוסיות עם נגישות נמוכה לאינטרנט וטכנולוגיה.
  - מלבד שינוי הייעוד, גם תצורת השירותים משתנה בחירום, והמרכז הופך לחלק ממערך החירום הכולל של היישוב או האזור. שירותי המרכז ניתנים פעמים רבות באמצעות שיתופי הפעולה עם מחלקות אחרות בשלטון המקומי, מערך ההתנדבות והפילנתרופיה. יש לוודא כי מנהלי המרכזים למשפחות הינם שותפים רשמיים במערך החירום של היישוב או האזור וכי קיימים ערוצים זמינים לשיתופי פעולה בחירום.
5. נראה שתפקוד המרכזים האזוריים נשען מאוד על הקהילות הטבעיות ואין עדיין חלוקה מיטבית של רצף השירותים של המרכז בין הקהילה המקומית לקהילה הפונקציונלית. ייתכן וסוגיה זו קשורה גם להיות המרכזים צעירים אשר החלו לפעול חודשים ספורים לפני התפרצות הקורונה. יש להמשיך לעבוד על הבחנה זו.

מקורות

קריסי-קדוש, ל. (4 ליוני 2020). היערכות המרכזים למשפחה עקב מגיפת הקורונה-מסמך מדיניות מיום 4 ליוני 2020. ירושלים: ג'וינט אשלים ומשרד העבודה, הרווחה והשירותים החברתיים.

משרד העבודה, הרווחה והשירותים החברתיים. (3.3.2020). חוזר מנכ"ל- היערכות שירותי הרווחה להתמודדות עם נגיף הקורונה- חוזר מס' 1 (נוהל 2020-003). ירושלים: אגף תקצוב וכלכלה.

משרד העבודה, הרווחה והשירותים החברתיים. (8.3.2020). חוזר מנכ"ל- היערכות שירותי הרווחה להתמודדות עם נגיף הקורונה- חוזר מס' 2 (נוהל 2020-003). ירושלים: אגף תקצוב וכלכלה.

משרד העבודה, הרווחה והשירותים החברתיים. (10.3.2020). חוזר מנכ"ל- היערכות שירותי הרווחה להתמודדות עם נגיף הקורונה- חוזר מס' 3 (נוהל 2020-003). ירושלים: אגף תקצוב וכלכלה.

משרד העבודה, הרווחה והשירותים החברתיים. (12.3.2020). חוזר מנכ"ל- היערכות שירותי הרווחה להתמודדות עם נגיף הקורונה- חוזר מס' 4 (נוהל 2020-003). ירושלים: אגף תקצוב וכלכלה.

משרד העבודה, הרווחה והשירותים החברתיים. (15.3.2020). חוזר מנכ"ל- היערכות שירותי הרווחה להתמודדות עם נגיף הקורונה- חוזר מס' 5 (נוהל 2020-003). ירושלים: אגף תקצוב וכלכלה.

משרד העבודה, הרווחה והשירותים החברתיים. (16.3.2020). חוזר מנכ"ל- היערכות שירותי הרווחה להתמודדות עם נגיף הקורונה- חוזר מס' 6 (נוהל 2020-003). ירושלים: אגף תקצוב וכלכלה.

משרד העבודה, הרווחה והשירותים החברתיים. (17.3.2020). חוזר מנכ"ל- היערכות שירותי הרווחה להתמודדות עם נגיף הקורונה- חוזר מס' 7 (נוהל 2020-003). ירושלים: אגף תקצוב וכלכלה.

משרד העבודה, הרווחה והשירותים החברתיים. (18.3.2020). חוזר מנכ"ל- היערכות שירותי הרווחה להתמודדות עם נגיף הקורונה- חוזר מס' 8 (נוהל 2020-003). ירושלים: אגף תקצוב וכלכלה.

משרד העבודה, הרווחה והשירותים החברתיים. (22.3.2020). חוזר מנכ"ל- היערכות שירותי הרווחה להתמודדות עם נגיף הקורונה- חוזר מס' 9 (נוהל 2020-003). ירושלים: אגף תקצוב וכלכלה.

משרד העבודה, הרווחה והשירותים החברתיים. (22.3.2020). חוזר מנכ"ל- היערכות שירותי הרווחה להתמודדות עם נגיף הקורונה- חוזר מס' 10 (נוהל 2020-003). ירושלים: אגף תקצוב וכלכלה.

משרד העבודה, הרווחה והשירותים החברתיים. (25.3.2020). חוזר מנכ"ל- היערכות שירותי הרווחה להתמודדות עם נגיף הקורונה- חוזר מס' 11 (נוהל 2020-003). ירושלים: אגף תקצוב וכלכלה.

משרד העבודה, הרווחה והשירותים החברתיים. (31.3.2020). חוזר מנכ"ל- היערכות שירותי הרווחה להתמודדות עם נגיף הקורונה- חוזר מס' 12 (נוהל 2020-003). ירושלים: אגף תקצוב וכלכלה.

משרד העבודה, הרווחה והשירותים החברתיים. (1.4.2020). חוזר מנכ"ל- תגבור תקציבי למסגרות חוץ ביתיות לצורכי רכישת מוצרי מיגון לצוות המסגרת ולצורכי חיטוי המבנים במסגרת – חוזר מספר 13 (נוהל 2020-003). ירושלים: אגף תקצוב וכלכלה.

משרד העבודה, הרווחה והשירותים החברתיים. (12.4.2020). חוזר מנכ"ל- סיוע חומרי חיוני לאוכלוסייה במצוקה בתקופת החירום עקב התפשטות משבר הקורונה – חוזר מספר 14 (נוהל 2020-003). ירושלים: אגף תקצוב וכלכלה. יצא עדכון לחוזר זה ב- 9.6.2020.

משרד העבודה, הרווחה והשירותים החברתיים. (20.4.2020). חוזר מנכ"ל- היערכות שירותי הרווחה להתמודדות עם נגיף הקורונה- חוזר מס' 15 (נוהל 2020-003). ירושלים: אגף תקצוב וכלכלה.

משרד העבודה, הרווחה והשירותים החברתיים. (7.5.2020). חוזר מנכ"ל- היערכות שירותי הרווחה להתמודדות עם נגיף הקורונה – חוזר מס' 16 מתווה לחזרה הדרגתית למעונות יום ומשפחתונים לגיל הרך- שגרת עבודה בתקופת קורונה (נוהל 003-2020). ירושלים: אגף תקצוב וכלכלה. יצא עדכון לחוזר זה ב- 31.5.2020.

משרד העבודה, הרווחה והשירותים החברתיים. (17.5.2020). חוזר מנכ"ל- הנחיות להפעלת השירותים בקהילה והמחלקות לשירותים חברתיים בהתאם ל"תו הסגול" – חוזר מספר 17 (נוהל 003-2020). ירושלים: מינהל איכות פיקוח ובקרה. יצא עדכון לחוזר זה בתאריך 31.5.2020.

משרד העבודה, הרווחה והשירותים החברתיים. (17.5.2020). חוזר מנכ"ל- היערכות שירותי הרווחה להתמודדות עם נגיף הקורונה- תגבור תקציבי למסגרות לצורך התמודדות עם נגיף קורונה - חוזר מס' 18 (נוהל 003-2020). ירושלים: אגף תקצוב וכלכלה.

משרד העבודה, הרווחה והשירותים החברתיים. (4.6.2020). חוזר מנכ"ל- היערכות שירותי הרווחה להתמודדות עם נגיף הקורונה- חוזר מס' 19, תיקון מספר 3 (נוהל 003-2020). ירושלים: אגף תקצוב וכלכלה.

Beach Center on Disabilities. (2006). *Family Quality of Life Scale*. Lawrence: Beach Center on Disabilities.

Chavis, D.M., Lee, K.S., & Acosta J.D. (2008). *The Sense of Community (SCI) Revised: The Reliability and Validity of the SCI-2*. Paper presented at the 2nd International Community Psychology Conference, Lisboa, Portugal.

Hobfoll, S. E. (1989). Conservation of resources. *American Psychologist*, 44(3), 513-524.

Hobfoll, S.E. (2001). The influence of culture, community and the nested-self in the stress process: Advancing Conservation of Resources Theory. *Applied Psychology*, 50, 337-370.

Hobfoll, S. E. (2011). Conservation of resource caravans and engaged settings. *Journal of Occupational and Organizational Psychology*, 84(1), 116-122.

Hobfoll, S. E., & Lilly, R. S. (1993). Resource conservation as a strategy for community psychology. *Journal of Community Psychology*, 21(2), 128-148.

Hoffman, L., Marquis, J., Poston, D., Summers, J. A., & Turnbull, A. (2006). Assessing family outcomes: psychometric evaluation of the Beach Center Family Quality of Life Scale. *Journal of Marriage and Family*, 68(4), 1069-1083.

Itzhaky, H., & York, A. S. (1994). Different types of client participation and the effects on community-social work intervention. *Journal of Social Service Research*, 19(1-2), 85-98.

McMillan, D. W., & Chavis, D. M. (1986). Sense of community: A definition and theory. *Journal of Community Psychology*, 14(1), 6-23.

Moynihan, D. P. (2018). A great schism approaching? Towards a micro and macro public administration. *Towards a Micro and Macro Public Administration*.

Roberts, A. (2020). Bridging levels of public administration: How macro shapes meso and micro. *Administration & Society*, 52(4), 631-656.

Weiss, J. A., & Lunsky, Y. (2011). The brief family distress scale: A measure of crisis in caregivers of individuals with autism spectrum disorders. *Journal of Child and Family Studies*, 20(4), 521-528.

נספח 1: שאלון המחקר (רכיב כמותני)

שלום רב,

הנדן מוזמן/ת להשתתף במחקר בנושא הערכת תפקוד המרכז למשפחה בעת חירום ושיקום ותרומתו לאיכות חיים משפחתית. מטרת המחקר היא ללמוד על התרומה של תוכנית מרכזים למשפחה למשפחות לילדים עם מוגבלויות בעת משבר מגפת הקורונה. ממצאי המחקר יסייעו בפיתוח ידע תיאורטי ומעשי למתן שירותים ממוקדי-משפחה בחירום למשפחות לילדים עם מוגבלויות. השתתפותך במחקר עשויה לתרום בצורה משמעותית להבנת הנושא.

חשוב להבהיר כי אינך חייב/ת להשתתף במחקר, ולאי הסכמה לא תהיה כל השלכה עליך ולא תפגע בך בכל דרך שהיא בהמשך.

במסגרת המחקר תתבקש/י למלא שאלון מקוון. משך השאלון הוא כ-10 דקות.

שאלון המחקר עוסק בנושאים רגישים בתקופת משבר מגפת הקורונה. במידה ותתעורר בך אי נוחות ותרצה לשוחח עם איש מקצוע במרכז למשפחה, תוכל לפנות לחוקרות, שפרטיהן מופיעים מטה. אם תרצה/י בכך תוכל/י להפסיק את השתתפותך בכל שלב שהוא, מבלי שתהיה לכך כל השלכה עליך ולא תיפגע/י מכך בכל דרך שהיא בהמשך.

שאלון זה הוא אנונימי. כל הנתונים במחקר ישמרו חסויים ולא יהיו זמינים לאף אחד מלבד צוות המחקר. השאלון קיבל אישור מועדת האתיקה של בית הספר לעבודה סוציאלית באוניברסיטת בר אילן. תוצאות המחקר יוצגו בצורה כוללת, ללא אפשרות לזהות את המשתתפים. מענה על השאלון מהווה הסכמה להשתתפות במחקר.

תודה מראש על שיתוף הפעולה.

בברכה,

ד"ר טלי הינדי

Tali@betaresearch.co.il

טלפון לפניית: 054-3302317

ד"ר איילת גור

ayelet.gur@biu.ac.il

טלפון לפניית: 052-2664015

1. משיב על השאלון :

1. אמה

2. אבא

3. סבא, סבתא או אפוטרופוס אחר

איכות חיים משפחתית

בעת הזו שבו חל משבר הקורונה, באיזו מידה את/ה מסכים/ה או לא מסכים/ה עם ההיגדים הבאים. אנא תן/י ציון מ- 1 שפירושו כלל לא מסכים ועד 5 מסכים במידה רבה מאוד. [ניתן לסמן תשובה אחת בלבד]

תני סולמות	היגד	כלל לא מסכים	מסכים במידה מועטה	מסכים במידה בינונית	ממסכים במידה רבה	מסכים במידה רבה מאוד	לא יודע/ לא רלבנטי
Family Interaction	בני משפחתי נהנים לבלות זמן יחדיו	1	2	3	4	5	98
Parenting	בני המשפחה עוזרים לילדים ללמוד להיות עצמאיים	1	2	3	4	5	98
Emotional Well- being	יש למשפחתי את העזרה הדרושה להפגת המתח	1	2	3	4	5	98
Emotional Well- being	לבני המשפחה יש זמן לעסוק בתחומי העניין שלהם	1	2	3	4	5	98
Family Interaction	חברי המשפחה מפגינים אהבה ואכפתיות אחד כלפי השני	1	2	3	4	5	98
Physical / Material Well- being	אנו מסתדרים עם ההוצאות שלנו	1	2	3	4	5	98
Parenting	למבוגרים יש זמן לטפל בצרכים	1	2	3	4	5	98

						האישיים של כל ילד		
						למבוגרים יש זמן לטפל בצרכים האישיים של בן המשפחה עם המוגבלות		
98	5	4	3	2	1	בני המשפחה מרגישים בטוחים בבית, בעבודה, בבית הספר ובשכונה	9	Physical / Material Well-being
98	5	4	3	2	1	לבן המשפחה עם המוגבלות יש את התמיכות לתפקוד אופטימלי בבית	10	Disability-Related Support
98	5	4	3	2	1	לבני המשפחה יש קשרים טובים עם נותני השירותים המספקים תמיכות לבן המשפחה עם המוגבלות	11	Disability-Related Support

מצוקה משפחתית-

12. בחר מבין התשובות, היכן אתה ומשפחתך נמצאים כרגע, מבחינת משבר הקורונה :

1. הכל בסדר, משפחתי ואני לא חווים משבר
2. הכל בסדר, אבל יש לנו קשיים לפעמים
3. המצב בבית די לחוץ, אבל אנחנו מתמודדים עם הבעיות
4. המצב בבית **מאד** לחוץ, אבל אנחנו מתמודדים עם הבעיות
5. המצב בבית מאד לחוץ, אבל אנחנו מתאמצים להסתדר
6. אנחנו עובדים מאד קשה בכל רגע ביום, על מנת לא להיכנס למשבר
7. לא נצליח להתמודד עם המצב עוד הרבה זמן. אנחנו עומדים בפני משבר
8. אנחנו חווים משבר, אבל מתמודדים עימו

9. אנחנו חווים משבר, ופנינו לקבלת סיוע

10. אנחנו במשבר מהותי. המצב לא יכול להיות גרוע יותר

תחושת קהילה- כאן נדרש לעשות הבחנה בין הקהילה האורגנית בישוב לבין הקהילה הפונקציונאלית של המוגבלות ולכן אני משנה. זה יהיה גם החלק שמבטא אזוריות עבור מועצות אזוריות

באיזו מידה את/ה מסכים/ה או לא מסכים/ה עם ההיגדים הבאים. אנא תן/י ציון מ-1 שפירושו כלל לא מסכים ועד 5 מסכים במידה רבה מאוד. [ניתן לסמן תשובה אחת בלבד]

לא יודע/ לא רלבנטי	מסכים במידה רבה מאוד	ממסכים במידה רבה	מסכים במידה בינונית	מסכים במידה מועטה	כלל לא מסכים		
						אני מרגיש חלק מהקהילה בישוב לי	
						הקהילה שלי בישוב עוזרת לי מאוד בימים אלה	
						אני מרגיש חלק מקהילת המשפחות לילדים עם מוגבלויות במועצה האזורית	
98	5	4	3	2	1	אני מקבל תמיכה מחברי הקהילה של המרכז למשפחות	14

תפקוד המרכז בחירום ותרומה למשפחה

בימים אלה המרכז למשפחה פועל בשגרת חירום. האם השתמשת או שאת/ה משתמשת בשירותים הבאים (ניתן לסמן יותר מתשובה אחת). אם כן, אנא סמן באיזו מידה השירות תרם לך בעת חירום כאשר 1 – פירושו לא תרם כלל ו-5 – פירושו תרם במידה רבה מאוד.

לא תרם כלל	תרם במידה מועטה	תרם במידה בינונית	תרם במידה רבה	תרם במידה רבה מאוד	לא השתמשתי בשירות זה/ לא רלבנטי		
1	2	3	4	5	98	15	תמיכה רגשית טלפונית
1	2	3	4	5	98	16	קבלת מידע
1	2	3	4	5	98	17	קבוצת תמיכה להורים בזום
1	2	3	4	5	98	18	קבוצות תמיכה לאחים בזום
1	2	3	4	5	98	19	הרצאות
1	2	3	4	5	98	20	ערכות יצירה
1	2	3	4	5	98	21	הפעלות משפחתיות

התנדבות

האם מאז החל משבר הקורונה נעזרתם במתנדבים לצרכים שונים? אם כן, לסמן/י בטבלה אילו צרכים ומי שלח את הסיוע והמתנדבים:

לא נזקקתי לזה	נזקקתי ולא קיבלתי סיוע	נזקקתי וקיבלתי סיוע מהמועצה האזורית	נזקקתי וקיבלתי סיוע מהמרכז למשפחה	נזקקתי וקיבלתי סיוע מהישוב שלי	נזקקתי וקיבלתי סיוע מגורם אחר	אופן העזרה	
1	2	3	4	5	6	רכישת מזון	
1	2	3	4	5	6	רכישת ערכות יצירה	
1	2	3	4	5	6	טיפול בילדים	
1	2	3	4	5	6	רכישת תרופות	
1	2	3	4	5	6	הדרכה על מחשב/טאבלט	

22. האם אתה לוקח חלק פעיל בקבוצת מנהיגות ההורית של המרכז?

1. כן ----- להשיב על טבלת שיתוף וגם טבלה של מנהיגות הורית
2. לא----- טבלת שיתוף בלבד ושאלת תרומה של קבוצת מנהיגות הורים

שאלון תחושת שיתוף [לכולם]

באיזו מידה את/ה מסכים/ה או לא מסכים/ה עם ההיגדים הבאים. אנא תן/י ציון מ-1 שפירושו כלל לא מסכים ועד 5 מסכים במידה רבה מאוד. [ניתן לסמן תשובה אחת בלבד]

לא יודע/ לא רלבנטי	מסכים במידה רבה מאוד	ממסכים במידה רבה	מסכים במידה בינונית	מסכים במידה מועטה	כלל לא מסכים		
98	5	4	3	2	1	אני רואה עצמי כחלק מקהילת המרכז למשפחות	23
98	5	4	3	2	1	אני מקבל מאנשי הקהילה המלצות והצעות בקשר לנושאים שמטרידים את הקהילה	24
98	5	4	3	2	1	יש לי תפקיד חשוב כשדנים בבעיות של הקהילה	25
98	5	4	3	2	1	יש לי השפעה על דברים שקורים בקהילת המרכזים למשפחות אליה אני שייך	26

חסמים

באיזו מידה את/ה מסכים/ה או לא מסכים/ה עם ההיגדים הבאים. אנא תן/י ציון מ-1 שפירושו כלל לא מסכים ועד 5 מסכים במידה רבה מאוד. [ניתן לסמן תשובה אחת בלבד]

לא יודע/ לא רלבנטי	מסכים במידה רבה מאוד	ממסכים במידה רבה	מסכים במידה בינונית	מסכים במידה מועטה	כלל לא מסכים		
98	5	4	3	2	1	יש לי חיבור זמין לאינטרנט ומחשב כדי להשתתף בפעילויות המרכז	
98	5	4	3	2	1	יש לי גישה למחשבים ואני אוהב להתנסות באפליקציות חדשות	??
98	5	4	3	2	1	יש לי אפשרות להשתתף בפעילות המרכז כי אין צורך	

						להגיע הפעילות ניתנת מרחוק	
98	5	4	3	2	1	הפעילות והתכנים של הפעילות מתאימים לאורח החיים ולמנהגים של משפחתי	

רק מי שבמנהיגות הורית - מנהיגות הורית [מתלבטת אם לעשות סולם כן/לא או סולם אינטרוואלי 1-5]

באיזו מידה את/ה מסכים/ה או לא מסכים/ה עם ההיגדים הבאים. אנא תן/י ציון מ-1 שפירושו כלל לא מסכים ועד 5 מסכים במידה רבה מאוד. [ניתן לסמן תשובה אחת בלבד]

לא יודע/ לא רלבנטי	מסכים במידה רבה מאוד	ממסכים במידה רבה	מסכים במידה בינונית	מסכים במידה מועטה	כלל לא מסכים		
98	5	4	3	2	1	27	אני פעילויות שונות עבור משפחתי (פעילות ספורט, משחקים, לימודים ויצירה) יוזם
98	5	4	3	2	1	28	אני נמצא בקשר עם הורים אחרים מקבוצת מנהיגות הורית באופן שוטף
98	5	4	3	2	1	29	קבוצת ההורים מצליחה לגבש מטרות משותפות גם בזמן החירום
98	5	4	3	2	1	30	יש לקבוצת ההורים צרכים משותפים ואנו פועלים מול הרשויות כדי שיתאימו לנו שירותים במצב זה.
98	5	4	3	2	1	31	קבוצת ההורים יוזמת פעילויות משותפות

						מרחוק למען המשפחות	
98	5	4	3	2	1	32	אני מתנדב בישוב שלי כדי לסייע לאנשים שנמצאים בבידוד בתקופה זו

למי שאינו בקבוצת הורים-

33. באיזו מידה אתה חש שפעילות קבוצת מנהיגות ההורים תורמת לשיפור המצב בתקופה זו?

1. כלל לא
2. תורמת לשיפור המצב במידה מועטה
3. תורמת לשיפור המצב במידה בינונית
4. תורמת לשיפור המצב במידה רבה
5. תורמת לשיפור המצב במידה רבה מאוד

רמת החשיפה לאירוע

34. האם אתה או אחד מבני נחשפתם לחולה קורונה והייתם בבידוד או עדיין נמצאים בבידוד?

1. לא. אף אחד לא נחשף לחולה קורונה.
  2. כן. אני
  3. כן, בן/בת זוגי
  4. כן. שני בני הזוג ללא הילדים
  5. כן. שני בני הזוג והילדים
35. האם אתה/או אחד מבני המשפחה חלה או חולה בקורונה?

1. לא. אף אחד לא חלה או חולה בקורונה
2. כן. אני חליתי
3. כן. בן זוגי חלה.
4. כן. שני ההורים חלו.
5. כן. שני ההורים וחלק מהילדים.

36. [משתנה שכול] האם אתה מכיר אדם שחלה בקורונה ונמצא במצב קשה או שחלילה נפטר?

1. לא מכיר באופן אישי
2. מכיר אדם שחלה מהמעגל המשפחתי ו/או החברתי הקרוב
3. מכיר אדם שחלה מהמעגל המשפחתי ו/או החברתי הרחוק
4. מכיר אדם שנפטר מהמעגל המשפחתי ו/או החברתי הקרוב
5. מכיר אדם שנפטר מהמעגל המשפחתי ו/או החברתי הרחוק

איבוד משאבים במשבר כמשתנה סיכון

[Hobfoll's Conservation of Resources theory (Hobfoll, 1989)]

[object resources]- מזון, ביגוד, מגורים

באיזו מידה אתה/מסכים/או לא מסכים/עם ההיגדים הבאים. אנא תן/י ציון מ-1 שפירושו כלל לא מסכים ועד 5 מסכים במידה רבה מאוד. [ניתן לסמן תשובה אחת בלבד]

לא יודע/לא רלבנטי	מסכים במידה רבה מאוד	ממסכים במידה רבה	מסכים במידה בינונית	מסכים במידה מועטה	כלל לא מסכים		
98	5	4	3	2	1	37	יש לנו מספיק מזון וביגוד כדי לעבור את התקופה
98	5	4	3	2	1	38	ביתנו ערוך ומצויד היטב

						כדי שנוכל לגור בו התקופה	
98	5	4	3	2	1	ביתנו נגיש בצורה טובה וערוך לתפקוד של אדם עם מוגבלות	39

[Personal Characteristic Resources]- בטחון עצמי, מיקוד שליטה, אופטימיות, תקווה
באיזו מידה אתה מסכים/ה או לא מסכים/ה עם ההיגדים הבאים. אנא תן/י ציון מ-1 שפירושו כלל
לא מסכים ועד 5 מסכים במידה רבה מאוד.

לא יודע/לא רלבנטי	מסכים במידה רבה מאוד	ממסכים במידה רבה	מסכים במידה בינונית	מסכים במידה מועטה	כלל לא מסכים		
98	5	4	3	2	1	אני גאה בדרך שבה אני ומשפחתי מתמודדים עם המצב	40
98	5	4	3	2	1	אני מרגיש שעתידי ועתיד משפחתי תלויים בי	41
98	5	4	3	2	1	אני מרגיש שיש לי שליטה על המצב	42
98	5	4	3	2	1	אני אופטימי ומאמין שהמשבר יחלוף במהרה	43
98	5	4	3	2	1	אני נוטה להתאושש במהירות לאחר תקופה קשה	44

Energy Resources- מצב בריאותי, הכנסה מספקת, תמיכה משפחתית
באיזו מידה אתה מסכים/ה או לא מסכים/ה עם ההיגדים הבאים. אנא תן/י ציון מ-1 שפירושו
פחות מהשגרה [תקופה רגילה], 2-ללא שינוי ו-3 יותר מהשגרה [תקופה רגילה]

לא יודע/לא רלבנטי	יותר מהשגרה	ללא שינוי	פחות מהשגרה		
98	3	2	1	יש לנו הכנסה מספקת כדי לחיות בתקופה זו	45
98	3	2	1	יש לי אפשרות לקבל עזרה כלכלית מגורם חיצוני אם אצטרך	46
98	3	2	1	מספר שעות השינה שלי	47
98	3	2	1	יש לי עזרה מספקת כדי לטפל בילדיי ובמשק הבית	48
98	3	2	1	יש אנשים בסביבתי שאני יכול להישען עליהם (שכן, חבר)	49
98	3	2	1	מספר שעות העזרה שאנחנו מקבלים עבור ילד עם מוגבלות (סומך/מטפל)	50

[Condition resources]- יציבות משפחתית ותעסוקתית ומשתני רקע דמוגרפים

51. כמה ילדים יש במשפחתך? _____
52. כמה מהם ילדים עם מוגבלות? _____
- a. מה גיל הילד עם המוגבלות? [פתוח או סולם טווח סגור]
- b. האם הילד בעל:
- i. מוגבלות חושית כלשהי [ראייה, שמיעה וכדומה]
  - ii. עיכוב שכלי- התפתחותי
  - iii. אוטיזם
  - iv. ליקוי למידה מסוג כלשהו
  - v. מצב רגשי או נפשי כלשהו
  - vi. נכות פיזית
  - vii. נכות קוגניטיבית
  - viii. מחלה כרונית
  - ix. אחר
- c. באיזו מידה מוגבלות זו מפריעה לתפקוד היומיומי של הילד?
- i. כלל לא
  - ii. במידה מועטה
  - iii. במידה בינונית
  - iv. במידה רבה
  - v. במידה רבה מאוד
53. כמה ילדים גרים אתכם כרגע בגלל הקורונה? _____
54. האם אתם מתגוררים ב:
1. דירה
  2. דירה עם מרפסת
  3. בית צמוד קרקע
55. כמה חדרים יש בביתכם? _____
56. מה המצב המשפחתי שלך?
1. נשוי/אה
  2. גרוש/ה או פרוד/ה
  3. אלמן/ה
  4. הורה יחידני
57. האם בעקבות משבר הקורונה חל שינוי תעסוקתי במשק הבית?

1. כן
  2. לא
58. אם כן - האם בעקבות משבר הקורונה :
1. אחד ההורים יצא לחל"ת
  2. שני ההורים יצאו לחל"ת
  3. אחד ההורים פוטר
  4. שני ההורים פוטרו
  5. לא היה שינוי במצב התעסוקתי
59. כיצד היית מגדיר את רמת הדתיות שלך? [איילת- יודעת אם יש לנו מוסלמים ונוצרים במחקר?]
1. חילוני
  2. מסורתי
  3. דתי
  4. חרדי
60. מהי רמת ההשכלה שלך?
1. סיימתי בית ספר עממי
  2. סיימתי 12 שנות לימוד
  3. אקדמאי
61. הכנסה ממוצעת ברוטו למשק בית בישראל בשנת 2018 עמדה על כ-21,000 ש"ח בחודש. האם משק הבית שלכם נמצא :
1. הרבה מתחת לממוצע
  2. מעט מתחת לממוצע
  3. כמו הממוצע
  4. מעט מעל הממוצע
  5. הרבה מעל הממוצע
98. לא מעוניין להשיב

נספח 2: מתווה קבוצות המיקוד למנהלות מרכזים אזוריים

מה הצרכים המרכזיים של משפחות לילדים עם מוגבלויות בתקופה הנוכחית והאם היה שינוי בצרכים לאורך התקופה?

מה היו האתגרים במתן שירותים בחירום בכלל?

מה היו אתגרים במתן שירותים במרחב אזורי?

אלו מענים הצליחו לתת תוך כדי תנועה?

כיצד נעשה הקשר מול לשכת הרווחה בישוב או במועצה האזורית?

האם נעשה תיאום מול פעילויות של ועדים מקומיים? מה נעשה בתיאום?

האם היו שיתופי פעולה עם מחלקות אחרות במועצה?

האם היו שיתופי פעולה עם גופים פילנתרופיים או גופים חיצוניים למועצה?

האם ישנו ערך מוסף או שינוי חיובי לאור הפעילות בתקופת החירום שיכול לסייע למשפחות וגם למרכזים למשפחה לאחר תקופת המשבר?

נספח 3: מתווה קבוצות המיקוד למנהלות מרכזים יישוביים

מה הצרכים המרכזיים של משפחות לילדים עם מוגבלויות בתקופה הנוכחית והאם היה שינוי בצרכים לאורך התקופה?

מה היו האתגרים במתן שירותים בחירום בכלל?

מה היו אתגרים במתן שירותים?

אלו מענים הצליחו לתת תוך כדי תנועה?

כיצד נעשה הקשר מול לשכת הרווחה בעירייה?

האם נעשה תיאום מול פעילויות של מחלקות שונות בעירייה? מה נעשה בתיאום?

האם היו שיתופי פעולה עם מחלקות אחרות בעירייה?

האם היו שיתופי פעולה עם גופים פילנתרופיים או גופים חיצוניים לעירייה?

האם ישנו ערך מוסף או שינוי חיובי לאור הפעילות בתקופת החירום שיכול לסייע למשפחות וגם למרכזים למשפחה לאחר תקופת המשבר?